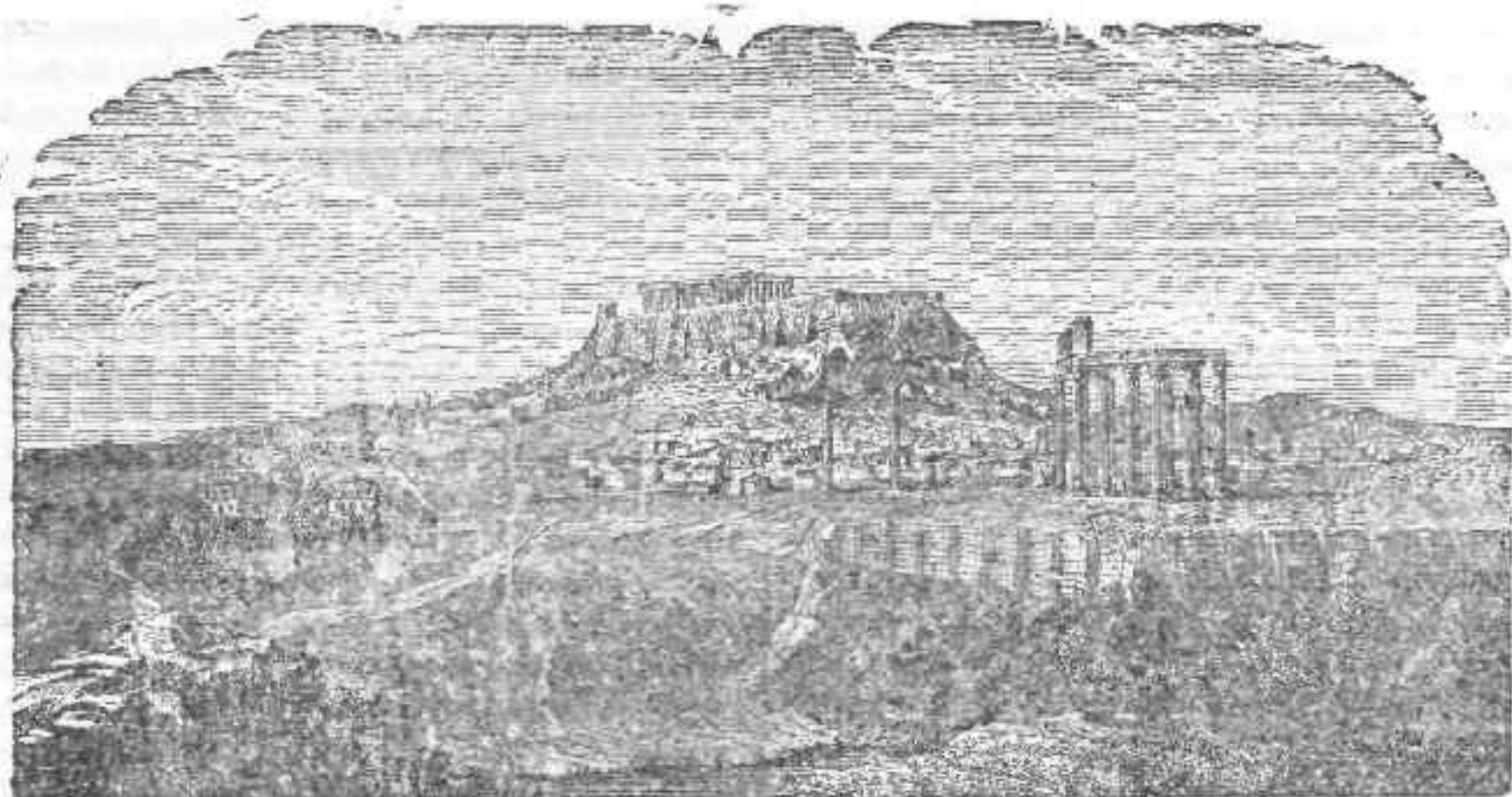

ΠΑΝΔΩΡΑ.

15 ΝΟΕΜΒΡΙΟΥ, 1860.

ΤΟΜΟΣ ΙΑ΄.

ΦΥΛΛΑΔΙΟΝ 256.

ΠΕΡΙ ΓΛΩΣΣΗΣ.

(Τέλος. Ἰδε φυλλάδ. 233.)

—οοο—

Τελευτῶν δὲ κρίνω καλὸν νᾶ εἶπω καὶ τάδε· σήμερον ὁ πεζὸς λόγος εἶναι ἐκφανσις πιστὴ τῆς τε φύσεως καὶ ἔξεως τῶν νῦν ἀνθρώπων, ἄνθεσι πεπυκασμένος ποιητικοῖς, μεταφοραῖς τε καὶ εἰκόσι πολλάκις πολυπραῖς. Ὁ νῦν πεζὸς λόγος πάντων τῶν ἔθνων ἀνεξαίρετως ὁμοιάζει πολὺ τὴν μουσικὴν, ἥτις ὡς θεὰ ἄγνη τὴν τοῦ ἀνθρώπου ψυχὴν ἐπὶ τῶν μαγικῶν αὐτῆς πτερόγων ἡρέμα ἀναλαμβάνει καὶ λακτίσασα τὰ γήινα ἀναβιδάζει αὐτήν, ἡδιστον τὰ θυμῶν τοῦ ἔαρος ὄνειρα ἀπομερμηρίζουσιν, εἰς τὸν υπερουράνιον τόπον ἔνθα ἡ ἀπλετος αἴγλη τοῦ θεσπεσίου τῆς ἀληθείας φωτὸς μαρμαίρει καὶ ἡ θεία ἀρμονία τοῦ τῶν ὅλων διακόσμου βασιλεύει. Τὴν σήμερον ἡ ἐνδογενὴς τοῦ ἀνθρώπου συναίσθησις διαγέσται καὶ ἐντροφᾷ εἰς τὸ κάλλος τὸ ὑψηλόν. Συναισθανόμενος τὴν ἰσρὰν αὐτοῦ ἀξίαν ὁ ἀνθρώπος, καθήκει ἐπὶ τοῦ λιθανοφόρου δένδρου τῆς ζωῆς, ὡς φοῖνιξ τὸ λοίσθιον ἄσμα ἄδων, καὶ διὰ τοῦ ἀμυδροῦ φωτὸς τοῦ ἐπιχρυσούντος τὸν ἐπαγωγὸν πάνυ κελαρύζοντα ῥοὴν τῶν ἀνθρωπείων πραγμάτων ζητεῖ νᾶ ἀνεύρῃ τὴν πρώτην καὶ μακαριστοτάτην πατρίδα ἵνα ἐν αὐτῇ πολιτογραφηθῇ. Ἐν πᾶσι τοῖς ἔργοις τοῦ νῦν ἀνθρώπου ἐκφαίνεται ἡ ψυχικὴ αὐτοῦ

διάθεσις, πλεῖστον δὲ πάντων ἐν τοῖς λόγοις. Εἰς τὴν ζωηράν ψυχὴν τοῦ παλαιοῦ Ἑλλήνος ἐπέλαμπεν ἐνίοτε τὸ οὐρανόθεν καταβαίνον φῶς, ἀλλ' ὥσπερ τὸ τῆς σελήνης φέγγος ἐπιχρυσοῖ τὰ κυανὰ νῶτα τῶν οἰδαρινόντων κυμάτων πόντου ἐρισμαρχοῦ· ἐν ἀκαρεῖ λάμπει, ἐν ἀκαρεῖ κυανοῦται· ὁ παλαιὸς Ἕλλην ἦν πάγκαλον μεράκειον ἐν ἀγκάλαις τῆς κυροτρόφου φύσεως ἀφροντι καθεύδον· ἐγείρετο εὐθυμῶν, χάριεν, ταῖς πεπερασμέναις σκιναῖς τοῦ ἀνθυρεστώτος κόσμου ἐναγλαΐζόμενον. Καὶ εἶχε πάντα λόγον νᾶ διστάξῃ νᾶ πατήσῃ τὸν ῥιγυλὸν τοῦ Ἄδου πυλῶνα, ἀλλ' ὅμως ἐν γενναίᾳ εὐθυμίᾳ καὶ οἶονεῖ ὑπὸ τινος θειοτέρας μοίρας ὠθοῦμενος, ἐσχίζε θαρρόντως τὸ παραπέτασμα καὶ μεγάλουργῶν εἰσεπήδα εἰς τὸν τόπον τῆς Ἀθῆς (ὡς αὐτὸς ἐπίστευεν). Οὕτω βουλάς τοῦ Ὑψίστου τελοῦντες

... παῖδες Ἀθηναίων ἐβάλλοντο φαινήν
κρητὶς ἐλευθερίας.

Ὁ παλαιὸς Ἕλλην ἐλησμονεῖ τὸ μέλλον βυθιζόμενος εἰς τὸ παρὸν· ὁ νῦν ἀνθρώπος λησμονεῖ τὸ παρὸν βυθιζόμενος εἰς τὸ μέλλον. Ἡ δὲ συναίσθησις καὶ μελέτη τοῦ ἀπείρου καὶ μυστηριώδους μέλλοντος ἐνεργάζεται τῇ ψυχῇ τοῦ νῦν ἀνθρώπου μετέωρόν τινα θυμῶν, ἥτις ἀναλύεται μᾶλλον εἰς ἐπιταφίους ψαλμῶδίας ἢ εἰς ἄσματα χαρίεντα ὕμνων. Τοῦ θεοῦ Πλάτωνος ὁ βεῖος λόγος πλησιάζει πολὺ πρὸς τὸν τῶν νεωτέρων. Ἀλλ' εἶναι ἀναχρονισμὸς ὅλως ἀσύγνωστος νᾶ ἐπικρίνωμεν τὴν γλῶσσαν τοῦ σημερινοῦ ἀνθρώπου κατὰ τὸν πλαστικὸν ῥυθ-

μόν τῶν πάλαι Ἑλλήνων· ὡς εἶναι ἀναχρονισμός· ἀλλόκοτος καὶ εἰ ποτέ τις στρατηγὸς τῶν νῦν, βουλόμενος ἐξοτρύνει τοὺς στρατιώτας εἰς μάχας, ἐπὶ δὲ αὐτοῖς

τεθνάμεναι γὰρ καλὸν ἐπὶ προμάχοισι πεσόντα
ἔνδρ' ἀγαθόν . . .

ὁ νοῶν νοεῖτω.

Ἀλλὰ στρέφω καὶ πάλιν τὸν λόγον πρὸς σέ, ὦ ἀχώριστε ἀνώνυμε! Ἐλέγχων σὺ ὁ ἐπιστημονέστατος καὶ μάλα γενναῖόν τι βάθος ἔχων ἀνὴρ τὸν ἀδελφόν μου ὡς ἐπιπόλαιον λοχαγὸν τοῦ πυροβολικοῦ, λέγεις ὅτι « καθὼ στρατιωτικὸς ἔκαμεν ἔτι ἡρωϊκώτερον καὶ τολμηρότερον ποῖημα μέχρι τῶν ἡρωϊκῶν χρόνων (!) τοῦ Ὀμήρου. » Εἶτα ἀποφαίνεσαι ὡς ἀπὸ τρίποδος περὶ τῆς ὁμηρικῆς γλώσσης. Ἀκανθούλλης ἐν ἀκάνθαις λόγων τὰ πτερύγια αὐτῆς ἀπροσέκτως ῥιπίζουσα, καρφόνεται πολλὰκις καὶ ἐμπεριδεύεται ὅπως οὐδ' ἐφ' ἑαυτῇ.

Ὁ Χανταρῆς λέγει ὅτι τὸ κρὶ καὶ λῖς καὶ δῶ ἐγένοντο κατ' ἀποκοπὴν· σὺ δὲ ὁ σοφὸς βουλόμενος νὰ ἐλέγξῃς τὰ τοιαῦτα ὡς ἄλογα χρησιμοδοτεῖς ὡς ἐφεξῆς· « τὸ κρὶ καὶ λῖς καὶ δῶ καὶ βᾶ εἶναι πρωτότυποι καὶ ἀπλόμαρφοι λέξεις, *λείψανα* τῆς ἀρχαιοτάτης γλώσσης ἀφ' ὧν ἐσχηματίσθησαν μετὰ ταῦτα πληρέστεραι αἱ λέξεις κριθὴ καὶ λισσὴ καὶ δῶμα κ.τ.λ, οὐχὶ δὲ ἐκείναι ἐκ τούτων· διότι τοῦτο εἶναι ἐναντίον καὶ τῆς λογικῆς καὶ τῆς γραμματικῆς. » — Οὐδ' ὠνειρεύθης, σοφὲ ἄνερ, ὅπως συνέκλωσας ἐνταῦθα τὰ ἀσύγκλωστα· οὐδ' ὑπώπτευσας πῶς ἠδύναντο τὰ τοιαῦτα νὰ ἐλέγξωσι τὰς σοφὰς σου γνώσεις καὶ τὴν ἀπέραντον ἐμβρίθειάν σου. Ἐνταῦθα, τεκνίον μου, δὲν ἐρωτῶ ἐσένα, ἀλλ' ἐρωτῶ τὸν ἔμπρονα καὶ εὐμουσον ἀναγνώστην, δὲν εἶναι αἰσχος τοιαῦται συγκεχυμένα κεφαλαὶ νὰ βροντολογῶσι περὶ λογικῆς καὶ γραμματικῆς ψέγουσαι καὶ χλευάζουσαι, ἐν ᾧ αὐταὶ δεικνύουσιν ὅτι οὐδ' ἐλαχίστην γνῶσιν τῶν τοιούτων ἔχουσιν; δὲν εἶναι ἐντροπὴ νὰ ἀναγινώσκωσι τὴν σήμερον οἱ ἄλλογενεῖς τοιαύτας πραγματείας, ἐλεγχούσας θρασυτέτα δι' ἀμάθειαν; νομίζω ὅτι καὶ πάντῃ ἄχολος ἐάν ἦναί τις, πάλιν ὀργισθήσεται. — Ἄκουε λοιπὸν ὀλίγας λέξεις περὶ Ὀμήρου.

Ὁ ἀθάνατος Ὀμηρὸς θέλγει τὴν φαντασίαν καὶ διάνοιαν γερόντων τε καὶ νέων, ἐπιστημόνων τε καὶ ἰδιωτῶν. Ὁ ἰδιώτης ὁμως, ἄμοιρος ὢν ἄλλων γνώσεων, πάντων μάλιστα πρέπει νὰ εὐλαβῇται τὸν Ὀμηρὸν ὅταν θέλῃ νὰ εἰπῇ τι ἢ περὶ ἀρχῆς καὶ γενέσεως τῆς ἑλληνικῆς θρησκείας ἢ περὶ γλώσσης ἢ περὶ τῆς ἀρχῆς τοῦ δαίμονος ἢ δαίμονος ἐθίμου. Κρίνω καλὸν σαφηνεῖας χάριν νὰ εἰπῶ ὀλιγίστας λέξεις, καὶ τοὶ ἐξ ὑπογυῖου περὶ τῆς παρ' Ὀμήρῳ θρησκείας, ἵνα μεταβῶ ὕστερον εἰς τὸ περὶ τῆς γλώσσης, καὶ εἶτα ἰδίως εἰς τὰς ἄνω ῥηθείας λέξεις. Ἐξαίτουμαι δὲ τὴν ἐπιείκειαν τοῦ εἰδήμονος ἀναγνώστου.

Ἡρόδοτος ὁ μελίγηρως τῆς ἱστορίας πατὴρ, οὐπτινος ὁ ἰωνικὸς λόγος ὡς διαφυγὴς ρεῖθρον διὰ μα-

γικῶν χωρῶν αἰεὶ ἐπὶ τὰ πρόσω ῥέει, λέγει περὶ Ἡσιόδου καὶ Ὀμήρου τάδε· « Οὗτοί εἰσι οἱ ποιήσαντες θεογονίην Ἑλλήσι, καὶ τοῖσι θεοῖσι τὰς ἐπιωνυμίας δόντες καὶ τιμὰς τε καὶ τέχνας διελόντες, καὶ εἶδεα αὐτῶν σημνάναντες. » Προσωτέρω δὲ τοῦ λόγου λέγει ἀφελῶς « τὰ ἐς Ἡσιόδον τε καὶ Ὀμηρον ἔχοντα, ἐγὼ λέγω, » ἵνα ἐμφανῶς ἡμῖν τὴν ἰδίαν αὐτοῦ γνώμην καταδείξῃς περὶ τοῦ ὅπως ἡ τῶν Ἑλλήνων μυθολογία τε καὶ θρησκεία ἀρχὴν καὶ γένεσιν ἔλαβεν. Ἐκ τῶν χαριέντως πάνυ συνηρμοσμένων ἀφηγημάτων τοῦ Ἡροδότου, τὰ μὲν ἐν βαθεῖ ὄρθρῳ τῶν ἐπιστημῶν ἐξετασθέντα, κοῦφα καὶ ἀνεμώλια ἠλέγχθησαν, ὕστερον ὁμως ὑπ' αὐγᾶς κάλλιον σκοπηθέντα, γνήσια καὶ ἀκήρατα ἐφάνησαν. Ἐξ ἐναντίας δὲ ἄλλα, καὶ τοὶ ἦσσω τοῦ ἀληθοῦς ὄντα, ὡς ἀναμάρτητα καὶ τὸ πᾶν κύρος ἔχοντα καὶ ὑπὸ ἐπιστημόνων ἀνδρῶν ὑμνήθησαν, οἷς συγκαταλεκτέον καὶ τὴν ἀρτί ρηθείσαν γνώμην, καθ' ἣν Ἡσιόδός τε καὶ Ὀμηρὸς, οἷον δημιουργοὶ τῆς τῶν Ἑλλήνων μυθολογίας τε καὶ θρησκείας λέγονται. Πρὸς δὲ τούτοις λέγει ὁ χριστοῦς Ἡρόδοτος « Ἡσιόδον καὶ Ὀμηρον ἡλικίῃν τετρακοσίοις ἔτεσι δοκέω μεν πρεσβυτέρους γενέσθαι καὶ οὐ πλέοσι » [ἄπερ ὑπὸ τινων ὡς ἐγγυτάτω τοῦ ἀληθοῦς ὄντα ἐρρέθησαν]. Ὡς τε κατὰ τοῦτόν γε τὸν λόγον τετρακοσίους ἔτεσι πρὶν Ἡροδότου, δύο ἄνδρες ἐποίησαν πᾶσι τοῖς Ἑλλήσι θρησκείαν. Ἀλλὰ μέντοι οὐδεὶς δύναται ποτε νὰ πεισθῇ ὅτι θρησκεία καὶ γλώσσα δύο ἢ ὀλίγων ἀνδρῶν ἔργον εἶναι.

Ὁ σοφώτατος ὁμως Οὐέλκερος παραβάλλει μὲν τὸν Ὀμηρὸν πρὸς ὄρος, αὖγε ἡ αἰθρία κορυφή διὰ τοῦ πᾶσαν τὴν ἄλλην γῆν ἐπικαλύπτοντος γνόφου ὑπεραιρομένη, μόνῃ ἡμῖν ἀποπτος γίγνεται, ὡς τὸ μόνον ἄμεσον μνημεῖον οὐ μόνον τῶν ὁμηρικῶν αἰώνων ἀλλὰ καὶ τῶν πολλῶν πρόην· ἡγεῖται δ' αὐτόν ὡς ἐπισημότερον καὶ ἀπαράβλητον φαινόμενον ἐν τῇ ἱστορίᾳ τοῦ ἀνθρωπίνου νοῦ, ὡς ἄδοντα ἡμῖν πιστῶς καὶ πλατυλόγως τὴν χορείαν τῶν τότε νομιζομένων Θεῶν, ὅπως οὐδὲν ἄλλο τῶν παλαιωτάτων ἐθνικῶν ποιημάτων· λέγει δὲ προσέτι ὅτι ὁ Ὀμηρὸς καὶ τοὶ ποιητικῇ ἀδείᾳ τὰ πάντα διανθίζων, ποιεῖ ἡμῖν γνωστὴν ἐν συνόλῳ εὖ πάνυ ἡρμοσμένῳ οὕτῳ πως τὴν τότε ἐπικρατοῦσαν θρησκείαν, ὥστε πολλὰ καὶ παντοῖα καὶ περὶ τοῦ προγενεστέρου εἶδους αὐτῆς δυνάμεθα νὰ εἰκάσωμεν. Ἀλλὰ λέγει προσέτι ὁ σοφὸς ἀνὴρ, εὖ λέγων, ὅτι παρῆλθεν ἤδη ὁ χρόνος, καθ' ὃν τοὺς παρ' Ὀμήρῳ Θεοὺς ὡς πλάσματα ὑπελάμβανον ἐλευθέρας φαντασίας ἢ ὡς ἀλληγορικὰ πρόσωπα ἀσχημένους τινὰς ιδέας ὑπικινισσόμενα, καὶ αὐτὴν δὲ τὴν ὁμηρικὴν μυθολογίαν ὡς τὴν παλαιτάτην, ἅτε δὴ παλαιτάτου τῶν ποιητῶν ἀπάντων τοῦ Ὀμήρου ὄντος.

Δῆλον μὲν ὅτι, εἰ καὶ δύναιτό τις καὶ ἐξ ἄλλων παραδόσεων καὶ ἐθίμων ἔτι δὲ καὶ ἐκ μνημείων εἰς τὸν πρὸ Ὀμήρου προσαναβαινόντων χρόνον παντοῖα νὰ ἀρυσθῇ, βουλόμενος ὁμως τὰ περὶ τῆς ἀρχαιοτάτης θρησκείας νὰ ἐρευνήσῃ καὶ ἐκ τῶν στοι-

χαίαν αὐτῆς τὸ γνησίως ἑλληνικὸν νὰ ὀρίσῃ, ἀφείλει ὡς κυριώτατον καθηγούμενον πάντων μάλιστα τὸν Ὅμηρον νὰ προστήσῃται.

Ἀλλ' ὅμως δὲν εἶναι αὐτοῦ γε τούτου ἕνεκα ἡ ὁμηρικὴ μυθολογία καὶ ἡ πρεσβυτάτη ἀπασῶν. Πολλοῦ γε δεῖ· διότι οὐδεὶς δύναται εἰκότως νὰ εἴπῃ ὅτι τὸ ἄθροισμα τῶν πολλῶν καὶ ποικίλων λόγων τῶν ἐν τοῖς ὁμηρικοῖς ἔπαισι τεχνικῶς συναφασμένον πᾶν προϊόν τῆς ἐνεργοῦς φαντασίας τοῦ ὁμηρικοῦ αἰῶνος ἐγένετο, πρῶτην δὲ μήτε θρυλλομένον πῃ μήτε ἀπὸ γενεᾶς εἰς γενεάν ἀκοῇ παραδιδόμενον τε καὶ αἰεὶ ἀυξανόμενον.

Οὐδεὶς δὲ πάλιν ὅστις δύναται νὰ μὴ ὁμολογήσῃ ὅτι πρὶν οἱ πανταχόθεν Ἑλλάδος ἀνακτες καὶ ἥρωες περὶ τὸν εὐρυκρεῖον Ἀγαμέμνονα συναγεθέντες ἐπὶ τὴν σχεδὸν τι ἀπόρρητον Πέργαμον τῆς εὐδαίμονος Τροίας ἐστρατεύσαντο, οὐκ ὀλίγοι αἰῶνες παρήλθον, ἐν οἷς γενεαὶ μὲν πρὸς γενεάς, πόλεις δὲ πρὸς πόλεις εἰρίζον τε καὶ ἐμάχοντο, πολλὰ τε ἄλλα συνέβησαν διὰ χρόνου μῆκος ἐξαφανισθέντα, ὡς ἐξ αὐτῶν τῶν Ὁμήρου ἔπων ἔχει τις νὰ συμπεράνῃ. Πολλοῦ πάντως ἐδέησε χρόνου ἕως ὅτου ποιητῶν ἐξόχων μῦσα τὰ περὶ τὸν τρωϊκὸν καὶ θηβαϊκὸν πόλεμον αἰετὶ καὶ ἀληθεστάτοις ὕστερον παρέδωκε.

Κατὰ γοῦν τοῦτον τὸν λόγον δύναται τις νὰ εἴπῃ τὸν Ὅμηρον παλαιτάτην μὲν ἄλλως οὔσαν πηγὴν, πρὸς γε μὴν τὴν ἑλληνικὴν μυθολογίαν νεωτάτην. Διότι ὡς ὅταν τις τὸ εἶδος τῆς ὁμηρικῆς γλώσσης σκοπῇ καὶ τὰς παντοίας ἀλλοιώσεις, συνεικάζει καὶ τὴν προηγηθεῖσαν διανοητικὴν ἐργασίαν παντός τοῦ ἔθνους, οὕτω καὶ τὰ Ὁμήρου ἐπικάως ἐπεξεργασμένα μυθολογήματα ὑπεμφαίνουσιν, οἷά ποτε καὶ πρῶτην περιῆδοντο.

Ἀνάγκη οὖν νὰ ὑπολάβωμεν ὅτι ἐγένετο μὲν χρόνος τις καὶ οὐκ ὀλίγος πρὶν Ὁμήρου, καθ' ὃν τὰ παντοδαπὰ καὶ πυκνὰ ἔννοιαν ἔχοντα σύμβολα ἀνεπτύχθησάν τε καὶ εἰς ἓν σύνολον ἐν ἡρώσθησαν· προὔπηρξε δ' ὡσαύτως χρόνος συχνός, ὅποτε πάντα μὲν ἄλλως οἱ ἄνθρωποι περὶ τε τῆς τοῦ σύμπαντος φύσεως καὶ τοῦ θεοῦ ἐδόξαζον, πάντα δ' ἄλλως τὰ τε διανοήματα αὐτῶν καὶ τὴν περὶ τὸ θεῖον λατρίαν ἐκδηλοῦν ἐβούλοντο ἢ ὡς περ οἱ ἐν τῷ αἰῶνι ζῶντες, ὃν Ὅμηρος ἡμῖν περιγράφει.

Πρὸ πεντήκοντα ἐτῶν καὶ ἐπέκεινα πάντες σχεδὸν οἱ περὶ τὴν ἑλληνικὴν ἀρχαιολογίαν σπουδάζοντες ἠγοῦντο τοὺς Πελαγοῦς ἔθνος παιδείας πάσης ἀμοῖρον, μηδοπωτιστῶν μουσῶν ἡμῶν, ὅποτε ἀνὴρ τις μάλιστα ἀγγέλους ὁ Ι. Λύζακος ἀκριβῶς τὸ τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης εἶδος ἐξετάσας ἀπέδειξε τάναντία.

Ὁ σοφὸς οὖν Οὐέλκερος λέγει εἰς τις ἐπιμελῶς ἀναλύσειε τὴν τῶν Ἑλλήνων μυθολογίαν, μέρος ἀποτελοῦσαν τῆς γενικῆς μυθολογίας καὶ παραβάλοι αὐτὴν πρὸς πολλὰ ἄλλα ἄλλων ἐθνῶν συγγενῶν θρησκευματα, δυνήθησεται πάντως πάντα ἄλλοιαν νὰ ἀποδείξῃ τὴν πρῶτην τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους κατὰστασιν, καὶ πᾶν ὅ,τι παρὰ τῶν προγόνων ὡς κλη-

ρονόμημα παρέλαβον [ἐξ οὗ γε εἰκότως τις καὶ τὴν ἐν ὕστερῳ χρόνῳ ὑπὸ τῶν ἰδίως Ἑλλήνων περαιτέρω προαχθεῖσαν παιδείαν τε καὶ εὐμουσίαν ἔχει νὰ συμπεράνῃ], ἢ ὅπως πολλοὶ τῶν παλαιῶν ἐποίησαν, ἀντιτάσσοντες τὰς γνησίως ἑλληνίδας Μούσας καὶ Χάριτας πρὸς τὸ ἀγριωπὸν καὶ ὡς ἔπος εἰπεῖν ἀτέραννον ἦθος τῶν πρῶτην τὴν Ἑλλάδα οἰκησάντων φύλων.

Ὅτε γὰρ τὰ πελώρια τεῖχη παλαιτάτων πόλεων, τῶν τε Ἀτρείδων καὶ τοῦ Μινύου τοὺς ἐκπληξιν προξενούντας τάφους καὶ θησαυροὺς ἔγνωμεν, ἢ ὅψις ἡμῶν αἶφνης ἐξίκετο εἰς τὸ λυκαυγὲς τῶν παλαιγόνων χρόνων, καὶ ἐκ τοῦ εἶδους τούτου τῆς χειροτεχνίας πολλὰ ἠδυνήθημεν καὶ περὶ τοῦ ἄλλου βίου τῶν φύλων ἐκείνων νὰ εἰκάζωμεν, ὃν τὰ ὕστερογενέστερα ἔθνη σχεδὸν τι οὐδ' ὑπόπτεισαν προὔπαρξαντα.

Εἰ οὖν δυνατόν ἡμῖν ἦν μετ' ἐρεῦνης κριτικῆς θρησκευτικῆς δοξασίας ἐκ τοῦ αἰῶνος ἐκείνου νὰ πορισθῶμεν καὶ τὴν ἐν αὐταῖς πυκνὴν καὶ γόνιμον ἔννοιαν μετὰ τῆς αὐτῆς ἐναργείας τε καὶ παρηρησιῶς ἐν τῇ ἡμετέρᾳ διανοίᾳ νὰ ἐντυπώσωμεν, μεθ' ἧς καὶ τὰ γιγάντια ἐκεῖνα μνημεῖα πρὸ τῶν τεθαμνωμένων ἡμῶν ὁμμάτων παρέστησαν, θὰ ἠδυνάμεθα ἐξάπαντος νὰ ἀνασκευάζωμεν τὴν μέχρι τοῦδε ἐξ ἀγνοίας ἐπικρατήσασαν γνώμην ὅτι ἐξ ἀσήμευ καὶ ἀφανοῦς ἀρχῆς τὸ ἑλληνικὸν ὠρμήθη, καὶ τὴν ἐναντίαν ἐκείνης περὶ τοῦ μεγαλείου καὶ τῆς λαμπρότητος τῶν προγόνων τῶν Ἑλλήνων νὰ ἀντισταγάγωμεν.

Ἐν τοῖς ἔπεισιν οὖν τοῦ Ὁμήρου ἡ περὶ τῶν Θεῶν μυθολογία, προγενεστέρα οὔσα τοῦ τεχνικοῦ εἶδους τῆς ἐποποιίας, φαίνεται ἡμῖν ὡς περ δένδρον ἀνθῆσιν ἤδη παγκάλως βρέθον. Ἦν δ' αὖτε προϊόν τῆς κοινῆς παντός τοῦ ἔθνους εὐφυΐας. Ἡ δ' ἀπλουστερά τῶν πάλαι ἀνθρώπων πρὸς τοὺς Θεοὺς πίστις, ἐξ ἧς γε ἡ μυθολογία ἐκδυστήσασα μεγάλη κατὰ σμικρὸν ἠϋθέθη, καίται που ἀνεξιχνίαστος. Ἀλλ' εἰ καὶ πᾶν ὀλίγον περὶ αὐτῆς δυνάμεθα ἐξακριβῶσαι, ἱκανὸν καὶ τοῦτο εἰς τὸ νὰ χορηγήσωμεν ὕλην λόγῳ πολλοῦ ἀξίαν εἰς τὸν προαυτὸν χρόνον, περὶ οὗ πάσης ἄλλης ἀμοιροῦμεν ῥητῆς μαρτυρίας, ὥστε νὰ ἔχωμεν καὶ ὡς πρὸς τοῦτο τοὺς Ἕλληνας πρὸς ἄλλα περίπυστα ἔθνη ὀριστικώτερον νὰ παραβάλλωμεν.

Ἀνάγκη οὖν τὰς τε θεωρίας καὶ προκισθήσεις ἀνασκαποῦντες, ἐξ ὧν γε ἡ μυθολογία ἀναφύη, τὸ ἐν προγενεστέρῳ αἰῶνι παραχθέν, ὡς περ οἱ φυσικοῖς καταχωσθέν τι γένος φυτῶν ἢ ζώων, εἰς φῶς νὰ ἀναφέρωμεν, διὰ τε ζοφερῶν σφράγγων ἐμβλέψαντες νὰ διακρίνωμεν καὶ εἰ μὴ τι γε ἄλλο, νὰ ὑποδείξωμεν τοῦλάχιστον ἐν γένει. Αὐτὰ δὲ τὰ Ὁμήρου ἔπη ἀκριβῶς μελετήσαντες, ἄριστα δυνάμεθα νὰ συμπεράνωμεν καὶ τὰς πρῶτην θεωρίας, ἐξ ὧν αἱ ἐπ' αὐτοῦ ἀνθοῦσαι ἀνεβλάστησαν.

Ἐκ πάσης δὲ τῆς ἱστορίας τῶν ἐθνῶν ὁ τῆς θρησκείας πυρὴν διατελεῖ αἰεὶ λάμπων ὡς τηλαυγὲς

στήρ ὑπεράνω τοῦ ὁμιχλώδους ὁρίζοντος τῶν ἄλ-
ων ἀνθρωπείων πραγμάτων.

Ἰστε δὲν δυνάμεθα τοῦ λοιποῦ νὰ πεισθώμεν
τῷ χρυσῷ Ἡροδότῳ Ἡσιόδῳ τε καὶ Ὀμηρῳ λέγον-
τι τοῖς Ἕλλησι θεογονίαν ποιῆσαι.

Ὁ σοφώτατος Οὐέλκερος, εἴπερ τις ἄλλος ἐγ-
κρητέστατος ὢν τῶν θαυμασιῶν προϊόντων τῆς
ἐπιστημονικῆς συγκρίσεως τῶν Ἰνδοευρωπαϊκῶν
γλωσσῶν πρὸς ἀλλήλας καὶ τῆς Ἀνατολικῆς ἀρχαιο-
λογίας, ἀνεξιχνίασε μετὰ φιλοσοφικῆς βιβύτητος
τὴν πρώτην καταβολὴν τῆς ὕστερον Ἑλληνικῆς μυ-
θολογίας, οὐχὶ ἐγγύς που τῶν Ὀμήρου χρόνων ἐνυ-
πολινθάνουσιν, ὥς τινες τῶν πρότερον ἐδόξαζον,
ἀλλὰ πολλὰς ἑκατονταετηρίδας πρὸ τῶν Τρωϊκῶν
καὶ ἐκτὸς τῆς ὕστερον Ἑλλάδος κληθείσης ὑπ' ἄλ-
λην μορφήν προὑπάρχουσιν.

Ἡ τῶν ἀνατολικῶν ἐθνῶν ἀρχαιολογία καὶ ἡ ἀ-
ναδίφησης τῶν ἐκ τῆς ἀνθρωπομήτορος Ἀσίας προελ-
θουσῶν γλωσσῶν κατὰ γένη, ἐτι δὲ ἡ γνῶσις τῆς
νῦν καταστάσεως τῆς Ἀνατολῆς καὶ τῶν γιγαν-
τιαίων καὶ ἐκπύλων μνημείων πολλῶν ἄλλων χω-
ρῶν, κατ' ἐξοχὴν δὲ τῆς πρεσβυγενούς Αἰγύπτου,
κατὰ δυστυχίαν καὶ ὅλως ἀνελπιδίως μέχρι τοῦ
νῦν ἐντελῶς παρ' ἡμῖν ἡμεληθήσαν, εἰ καὶ οἱ Ἕλ-
ληνες ἀνατολικώτατον τῶν ἐν Εὐρώπῃ οἰκημένων
ἐθνῶν, τὴν θαυμαστὴν γέφυραν μεταξὺ Ἀσίας καὶ
Εὐρώπης ἔχοντες, καὶ προωρισμένοι νὰ μεταδώσω-
σιν οἱ ποτε σὺν Θεῷ ἀγίῳ τὸ λαμπρὸν τοῦ πολιτι-
σμοῦ φῶς εἰς τοὺς ἐν σκότῳ ῥιγούντας οἰκήτορας
τῆς Ἀνατολῆς, ὠρεῖλομεν πάντων μάλιστα τῶν ἐ-
θνῶν, ὠρελούμενοι καὶ ἐκ τῆς πικρᾶς πείρας, ἣν ἔ-
χομεν τῶν ἐτι καὶ νῦν κατὰ μέγα μέρος, ὥς μὴ ὤ-
φειλε, τυραννούντων ἡμᾶς ἀγρίων Ἀσιανῶν, νὰ ἐπι-
δοθῶμεν ὅλοι καὶ μετὰ ζήλου μεγίστου εἰς ταύ-
τας τὰς ἐπιστήμας, αἵτινες τόσον θαυμαστὰ προϊόν-
τα κατὰ τὴν ἄλλην Εὐρώπην ὀσημέραι παράγου-
σιν.—Αὗται αἱ θαυμασταὶ ἐπιστήμαι ἄπλετον φῶς
διαχέουσιν εἰς πολλὰς ἄλλας ἐπιστήμας. Εἶναι μὲν
ἀληθές ὅτι οἱ ἐνθερμοὶ ζήλωται αὐτῶν φαίνονται
ἐν πολλοῖς ὑπερβολικοί, προθυμούμενοι τὰ πάντα
νὰ ἀναγκάσωσιν εἰς αὐτάς. Πολλοὶ τῶν γλωσσοδι-
φῶν ἠθέλησαν τὴν ἑλληνικὴν καὶ λατινικὴν καὶ
πολλὰς ἄλλας γλώσσας νὰ ἀναγκάσωσιν εἰς τὴν
σανσκριτικὴν, λησμονήσαντες ὅτι δὲν πρέπει νὰ ὑ-
πολαμβάνωμεν αὐτὴν μητέρα πηλὴν τῶν Ἰνδοευρω-
παϊκῶν γλωσσῶν, ἀδελφὴν μόνον οὗσαν.

Οἱ Αἰγυπτιολόγοι ἠθέλησαν πάντα τὰ σπέρμα-
τα καὶ τι πλεόν τοῦ παρ' Ἕλλησι πολιτισμοῦ νὰ
ἀνεύρωσιν ἐν τοῖς αἰγυπτιακοῖς μνημείοις· οἱ περὶ
τὰ ἀνατολικά θρησκευτά καὶ φιλοσοφήματα ἀ-
σχολούμενοι ἠθέλησαν νὰ ἀναζητήσωσι τὸν πάντα
πυρῆνα τῆς παρ' Ἕλλησι φιλοσοφίας ἐν τῇ Ἀνατο-
λῇ. Πάντα τὰ τοιαῦτα ἔχουσι καὶ ὑπερβολὰς.
Ἀλλ' ἀσύγνωστος ὅμως ἐπιμονὴ καὶ ἰσχυρογνώ-
μοσύνη λίαν βλαβερὰ εἶναι τῶν μὴ βουλομένων
νὰ ἀναγνωρίσωσι καὶ τὰ διὰ τῶν παγκάλων τού-
των ἐπιστημῶν φανερώτατα καταστάνα' ἀσύγνω-

στος ἰσχυρογνώμοσύνη εἶναι τῶν προθυμουμένων
σήμερον νὰ ἀποδείξωσιν ὅτι ὁ ἑλληνικὸς κόσμος
αὐτὸς ἀπ' αὐτοῦ ἀνεπτύχθη, πάντα κεχωρισμένος
τοῦ ἀσιατικοῦ. Ὅλως ἀλλόκοτον καὶ πρᾶγμα ἀκα-
τανόητον θὰ ἦτον, εἰ ὑπελαμβάνομεν τὸ ὕστερον
ἑλληνικὸν ἐπικληθὲν ἔθνος τὰ περὶ αὐτὴν τῆς μικρᾶς
Ἀσίας καὶ πρὸ τῶν ἀποικιῶν οἰκῆσαν, ἐκλείσεν ἐν-
κουσίως τὰ ὅρια αὐτοῦ ἵνα μὴ ἴδῃ τὸν κύκλον
αὐτοῦ καὶ ὕστερον κινούμενον πολιτισμόν.

Οἱ Ἕλληνες ἤδη τῇ δεκάτῃ π. Χ. ἑκατονταετη-
ρίδι ἐπικρατήσαντες, ἐξήλασαν τοὺς Κᾶρας ἀπὸ τῶν
νήσων τοῦ Αἰγαίου πελάγους· ἐτι δ' ἤρξαντο κατὰ
τὸ κρατερόν νὰ πιεζῶσι καὶ τὰς τῶν Φοινίκων ἀ-
ποικίας. Πῶς οὖν δύναται τις εἰπεῖν μετὰ λόγου
ὅτι τριακτὴ ἐπιμιξία πρὸς τοὺς ἐν Ἀσίᾳ χρώμενοι
ἦδη, δὲν ἐγίγνωσκον καὶ πρότερον τὰ φύλα ἐκεῖνα;
ταῦτα δὲ πρῶτον ἐπὶ πλείστον τῶν νῦν δὴ ἐξελλη-
νισμένων τόπων καὶ νήτων ἐπισχόντα, πῶς οὐ συν-
ῆλθον τοῖς Ἕλλησι; Κοινωνήσαντες οὖν οἱ Ἕλλη-
νες τοῖς ἐξ Ἀσίας καὶ Αἰγύπτου ἐκάστοτε ἐπὶ τὰ
ἐνθάδε ὀρυζόμενοις, πρῶτον μὲν ὑπέκοντες, ὕστε-
ρον δὲ καὶ ἐπιτιθέμενοι, εὐφρεῖς δὲ σφόδρα ὄντες
καὶ πρὸς τὰ καινὰ ζήλω φερόμενοι, πῶς οὐ παρε-
δέξαντο τὰ παρ' ἐκείνοις ἤδη εὐρημένα ἐν τε τέ-
χναις καὶ ἐν θρησκευτικοῖς πράγμασι καὶ φιλοσο-
φωτέροις τισὶ θεωρήμασι; Τοῦτ' ἐγὼ γε ἀδυνατῶ
νοῆσαι, κἂν θελήσω. Διό, λέγω, οὐδὲ τὸ Θάλητος
τοῦ Μιλησίου φθέγμα ὅτι ὕδωρ ἐστὶ πάντων τῶν
ἄντων ἀρχή, ἀλλότριον ἡγοῦμαι τοῦ παρὰ πᾶσι
τοῖς Σημίταις ἐθνικῶντος θρησκευτικοῦ δόγματος
καὶ τῶν παντοίων προσωποποιήσεων καὶ ὑπαινι-
γμῶν τοῦ ὕδατος. Ἀλλὰ καὶ τὸ τοῦ Ἀριστοτέλους
χωρίον (ἐν τῷ Α'. τῶν μετὰ τὰ φυσικά) οὐκ ἄλλο-
τρίαν τῶν τοιούτων ἐννοίαν περιλαμβάνει, ὥς ἀνά-
γον τὸ περὶ τοῦ ὕδατος δόγμα εἰς τὸ λυκαυγὲς
τῶν ἑλληνικῶν παρὰδόσεων. Οὐτε λόγον τινὰ ἀ-
ποχωρῶντα ἔχομεν νὰ δυσπιστῶμεν ὅτι Θαλῆς ὁ
Μιλήσιος παρ' Αἰγυπτίοις ἢ Χαλδαίοις ἐλθὼν καὶ
πολλὰ περὶ ἀστρονομίας μαθὼν, τὴν περιώνυμον
ἐκείνην ἐκλείψιν τοῦ ἡλίου τοσοῦτον ἀκριβῶς προ-
εἶπεν. Οὐδὲ τὸ τοῦ Πινδάρου, τὰ Ὀρφικά μεμνημέ-
νου α Ἄριστον μὲν ὕδωρ ε ὥς χαριέντισμα λυρι-
κὸν ἡγοῦμαι· ἀλλ' ὥς δόγμα τι πρεσβυγενὲς τῶν
ἀνατολικῶν οὐκ ἄλλότριον.

Ἐτι δὲ ἐν τοῖς Ἰνδικαῖς ὑπάρχουσι μὲν τινα ὑπο-
μιμνήσκοντά πως ἀπλῶς τὰ παρὰ τοῖς Ἕλλησι· καὶ
τὰς ἀμυδρατάτας ταύτας ὁμοιότητας, εἰ μὴ τις
ὅλως τυχαίας εἴπῃ, ὀφλήσει ἴσως καὶ γέλωτα. Οἶον
τὸ τῆς Δραυπαδίνης τῆς θυγατρὸς τοῦ ἡγεμόνος τῶν
Παντσιαάλα (Δουγκέρου ἱστ. τῶν ἀρχ. ἐθνῶν. Τ. Β.
σ. 37.) τὴν ἐν Ὀδυσσεΐᾳ θέσιν πού τόξου ὑπομιμνή-
σκον· ἐτι δὲ ἡ παρόρμησις ἦν πρὸ τῆς συμπλοκῆς
ὁ Βίσσμα πρὸς τοὺς στρατιώτας ποιεῖται παραπλη-
σία πως φαίνεται πρὸς τὰ τοῦ Τυρταίου καὶ Καλ-
λίνου τοῦ Ἐφεσίου· καὶ ἄλλα.

Ἐὰν ὅμως παρακολουθήσωμεν τὴν συναίσθησιν
καὶ φαντασίαν τῶν Ἰνδῶν, τιμώντων ὥς ἐνδιαίτη-
μα τῶν μακάρων θεῶν τὴν ἀστρογείτονα Ἡμιθέον

(Himalaja) (4), οὗτινος αἱ χιονορρέοντες κορυφαὶ ἀπὸ τῶν πορρωτάτω πεδιάδων ὅτε μὲν χρυσανταυγεῖς ὑπὸ τῶν ἡλιακῶν ἀκτίνων ὑπεράνω τοῦ γλαυκοῦ ἀέρος φαίνονται, ὅτε δὲ εἰς τὰ ἀπέραντα βάθη τῶν νεφελῶν ἀφανίζονται, εὐρίσκομεν ἤδη ὁμοιότητά τινα καὶ οὐχὶ ὅλως τυχαίαν πρὸς τὴν ἑλληνικὴν φαντασίαν, ἥτις ἐποίησε τὰς τοῦ Ὀλύμπου κορυφάς, ὡς τὰ μέγαρα τῶν ἀθανάτων θεῶν.

Ὡσαύτως ἐκ τὴν περὶ μεταμψυχώσεως θεωρίαν τῶν Βραχμάνων καὶ τὴν περὶ καθάρσεως καὶ τίσεως τῶν ἐνθάδε τῇ ψυχῇ ἡμαρτημένων πρὸς τὰς τοῦ Πλάτωνος καὶ τῶν Πυθαγορείων θεωρίας παραβάλλωμεν, ἐξάπαντος εὐρήτομεν αὐτάς πάντῳ ὁμοίας ἀλλήλαις οὕτας. Καὶ λόγον ἔχομεν νὰ εἰπώμεν ὅτι εἰ μὴγε ἄλλως ὁ Πλάτων παρὰ τῶν Ἰνδῶν ἐμμέσως πῶς αὐτάς περὶλαβὼν, ἀλλὰ πάντως ἡ τοιαύτη ὁμοιότης τῶν θεωριῶν πρὸς ἀλλήλας οὐδαμῶς τυχαία εἶναι, ἀλλ' ἴσως διὰ τὸ συγγενὲς τῆς φυλῆς τῆς Ἀρείας ἢ καλλίον εἰπεῖν τῆς Ἰνδοευρωπαϊκῆς φυλῆς κτέ. κτέ.

Ἀλλ' ἴσως ταῦτα συναρμολογῶν φανῶ τισι πέτρῃν τοῦ δένοντος μηκύνων τὸν λόγον, ἔγω γε ὁμῶς νομίζω ὅτι δὲν ἐρρέθησαν ταῦτα ἔξω τοῦ προκειμένου προσκαταβαίνων δὲ τῷ λόγῳ εἰς τὰ περὶ Ὀμήρου, λέγω ὅτι πολλοί, καίτοι ἄλλως πολυμαθεῖς ἄνδρες, πολλὰ τῶν ἐν ταῖς Ὀμήρου ἐπεσὶν ἀδομένων ἢ ὡς ψιλὸν προῖόν τῆς Ὀμήρου φαντασίας ὑπέλαβον ἢ πάντῃ ἀνεξέταστα παρελιπόν. Ἀλλ' ἡ ἀνθρωπικὴ φαντασία, καίτοι ἐλευθέρα οὖσα, δημιουργεῖ ὁμῶς πάντοτε ἐντὸς νόμων τινῶν ἀπαραγκλίτων. Καὶ σμικρὸν τις τὴν διάνοικαν περὶ τούτου ἐπιστήσας, συμψήσῃ πάντως ὅτι ὑπάρχουσι πράγματά τινα, ἅπερ ἡ φαντασία τοῦ ποιητοῦ ἀδύνατον ἔξ ἀρχῆς νὰ δημιουργήσῃ εἰ μὴ πραγματικῶς ὑπῆρχον. Καὶ ἵνα διὰ τὴν ὀλιγότητα τοῦ τε χρόνου καὶ τόπου ἐλάχιστον παράδειγμα φέρω· ὅταν π. χ. ὁ Ὀμηρὸς περιγράψῃ ἡμῖν ἐν Ὀδυσσεΐᾳ τὰ μεγαλοπρεπῆ μέγαρα τοῦ Μενελάου καὶ τῆς Ἑλένης ἀργύρῳ χρυσῷ ἡλέκτρῳ καὶ ἐλέφαντι εὐησκημένα, δῆλον ὅτι ὁ Ὀμηρὸς ἐγίνωσκε τὴν εἰς κάλλος ἱκανὸν ἐξερχασίαν τῶν τιμητικῶν τούτων ὑλῶν. Ἀλλ' ὁ ἐλέφανς δὲν ἦτο βέβαιον προῖόν οὔτε τῆς κυρίως Ἑλλάδος οὔτε τῆς μικρᾶς Ἀσίας· ὥστε ἐξιχνιάζομεν, ἐντεῦθεν ὁρμώμενοι, τὴν ἐπιμιξίαν τῶν πρὸς τὰ περὶ τῆς μικρᾶς Ἀσίας οἰκούντων πρὸς τὰ ἀνατολικώτατα ἔθνη. Τοιαῦτα εὐρίσκεις παρ' Ὀμήρῳ πλείστα.

Νῦν δὲ ἀποστάντων πρὸς σέ, ὦ ἀνώνυμε, τὸν περὶ τῆς Ὀμήρου γλώσσης λόγον, συγκεφαλαιῶ τὰ ἐξῆς· ὥσπερ οὔτε ἡ ἐν τοῖς ἐπεσὶ τοῦ Ὀμήρου μυθολο-

γία ἦν ἐπὶ Ὀμήρου νέον πρᾶγμα, οὔτε τὸ ὕστερον ἑλληνικὸν ἐπικληθὲν ἔθνος ἐν σπαργάνοις ἦν· οὕτω καὶ ἡ γλῶσσα ἡ ἑλληνικὴ ἐπὶ Ὀμήρου οὔτε νέα ἦν, οὔτε πρὸ ὀλίγων ἐκατονταετηρίδων ἀρξαμένη, ὥστε νὰ ὑπολαμβάνῃ τις αὐτὴν ἐν τῷ γίγνεσθαι ἐπὶ Ὀμήρου, ὥσπερ σὺ χρησιμοδοτεῖς.

Ἐάν τις τὴν ἐρατεινὴν τοῦ Ὀμήρου μουσαν ὡς μυρίπουν αὖραν εἴπῃ λιγέως πᾶν πνέουσαν κατὰ τὴν βοδοδόχτυλον Πῶ τοῦ ὕστερον ἐπικληθέντος ἑλληνισμοῦ, ὀρθότατα λέγει. Ἐάν ὁμοίως εἴπῃ ὅτι ὁ Ὀμηρὸς ἦν διὰ τοῦτο καὶ ἐγγύτατα τῆς ἀρχῆς, ἐξ ἧς ὠρμήθη καὶ θρησκεία καὶ γλῶσσα καὶ ᾗθη καὶ ἔθιμα αὐτῆς τῆς φυλῆς ἥτις ὕστερον τὸν ἑλληνισμὸν ἀπετέλεσε, μεγάλως ἀμαρτάνει.

Ἡ ἀλλόκοτος καὶ ἄστοπος γνώμη ὅτι ὀλίγον πρὶν Ὀμήρου τὸ ἀνθρώπειον γένος, οἷον ἐν σπαργάνοις καίμενον, μόλις ἤρξατο νὰ διαθρόνῃ τὴν ὕστερον ἑλληνικὴν κληθεῖσαν γλῶσσαν εἶναι αὐτὸ πρῶτον ψεῦδος, ὅπερ ἐπεκράτησε κατὰ τὸν παρελθόντα αἰῶνα· ἐκ τούτου τοῦ πρώτου ψεύδους ἐπήγασαν πᾶσαι αἱ γελοιωδέσταται θεωρίαι τῶν Ὀλλανδῶν φιλολόγων καὶ τινῶν ἄλλων ἐν τῷ παρόντι αἰῶνι· καὶ ὥσπερ ὁ σοφὸς Γεώργιος Κούρτιος ἐν τῷ ἐτυμολογικῷ αὐτοῦ (T. A. σ. 12—13) λέγει, οἱ σοφοὶ ἐκεῖνοι ὑπέλαβον ὅτι ἡ ἀνθρωπότης ἐκ τῶν σπαργάνων τῆς κοιτίδος μόλις ὑπεκδύσα, ἐφηδὸς ἀνέθορεν καὶ εὐθέως φρόνησιν καὶ νοῦν ἀκμαῖον λαβοῦσα, εὗρεν ἐκ τοῦ παραχρῆμα καὶ τέχνας καὶ ἐπιστήμας, ὥσπερ ὁ ἀρτιγέννητος Ἑρμῆς ἐν τῷ Ὀμηρικῷ ὕμνῳ (Σ. 15.).

Ἡ ἡὸς γεγονώς μέτω ἤματι ἐγκιβάρειεν,

ἐσπέριος βοῦς κλέψεν ἐκ τοῦ Ἰδίου Ἀπόλλωνος,

τοιαύτη τινὲ θεωρία καὶ σὺ, κύριε ἀνώνυμε, ὡς φαίνεται λεληθότως ἀκολουθῶν, ὠρθῆς σήμερον ἐν Ἑλλήσιν ἐν σταθερᾷ μεσημβρίᾳ λαμπρὰς ἡμέρας κηρύσσων ὅτι ἐπὶ Ὀμήρου ἔτι ἀπέμειναν ὡς λείψανα ἐκ τῆς πρωτογενεὸς καὶ ἀνάρχου γλώσσης ἀρχαῖαι τινὲς ρίζαι ἀκατέργαστοι ὅλως καὶ ἀκλιτοί, τὸ κρὶ καὶ λῖς καὶ ὁ πάντων γελοιότατος καὶ τὸ δῶ, ἐξ ὧν ἐπεῖτα κατὰ προσθήκην κταλῆξεων ἐγένοντο τὰ κριθὴ καὶ λιστός καὶ δῶμα κ.τ.λ. Εἰπὼν δ' ὅτι ἠκολούθησας θεωρίᾳ τινὶ ἴσως ἀδίκως ἐπεβάρυνά σε· διότι ὡς τὰ πλείστα τῆς ὀλιγοστίχου σου διατριβῆς ἐμφαίνουσι, σὺ εἰ πάσης θεωρίας ἀνακεκουφισμένος.

Ἐάν σοὶ εἴπω ὅτι ὅλως ἄστοπον εἶναι νὰ ὑπολάβῃ τις ὅτι τοιαῦτα λεξείδια ἀνάρχρωτα καὶ ἀκατέργαστα διὰ τοσούτων ἐκατονταετηρίδων μέχρις Ὀμήρου ἐκ τῆς παλαιτάτης γλώσσης ἐν χρήσει διεσώθησαν, ἴσως σοὶ φανῇ ὀνειρον. Ἐάν σοὶ εἴπω ὅτι τὸ ἀδιάπλαστον τῶν τοιούτων λέξεων ὅλως ἀντιβαίνει πρὸς τὴν θαυμασίως ἐπεξεργασμένην τοῦ Ὀμήρου γλῶσσαν, καὶ τὸ τοιοῦτον ἐνδέχεται πάλιν νὰ μὴ παραδεχθῇ· ὡς ὑπολαμβάνω τὴν Ὀμήρου γλῶσσαν μόλις ᾗδη δημιουργουμένην, αὐτὸν δὲ τὸν Ὀμηρὸν ἐγγυτάτω τῶν ὀνοματοθετῶν ἢ καὶ αὐτὸν ὀνοματοθέτην ὄντα καὶ παραλαμβάνοντα ἐκ τῆς ἀκατέργαστου ὕλης ψήγματα τινα ἄμορφα ἵνα συγκαλλήσῃ τοὺς στίχους αὐτοῦ. Ἡ σὺ

(1) Ἡμῶδες καὶ Ἰμακός—Himalaja θηλοὶ ἐνδιαίτημα τῆς χιόνος ἢ χιόνιον μέγαρον. Τῶν δὲ ἑλληνικῶν ὀνομάτων τὸ μὲν Ἡμῶδες (οὐχὶ Ἑμῶδες Ἰδ= Διονύς. περιηγ. 748) ἐγένετο ἐκ τοῦ Haimanala (τὸ ανα=), ὃ ἐστὶν ἐπιθετὸν τοῦ Himalaja· τὸ δὲ Ἰμακός ἐκ τοῦ Himavai κατ' ἀποκοπὴν τοῦ ο. Καὶ Himavai ἀπεντέταται συνεχέστερον παρὰ τοῖς πεζογράφοις. Ἰδ= Λάσπετος Ἰνδικῆς ἀρχαιολογίας T. A. σ. 17.

ὁ τὰ πάντα τολμῶν ἔχεις ἴσως εἰπεῖν ἡμῖν καὶ ὅπως ἐκεῖνοι οἱ φυσικοὶ ἤχοι προσελθόντες τοῦ στόματος τῶν πρώτων ὀνοματοθετῶν, διεσώθησαν μέχρις Ὁμήρου; Ἀλλ' ἴσως σὺν θεῷ ἀγίῳ ἔχεις νὰ ὑποδείξης καὶ ἄλλας αὐτολόγους ἢ λέξεις διασωθείσας καὶ μέχρις ἡμῶν. Διότι δὲ καὶ ἡμεῖς λέγομεν τῶν ἀντὶ τοῦ τρώγουσιν καὶ κλαῖν ἀντὶ τοῦ κλαίουσι καὶ λέν ἀντὶ τοῦ λέγουσιν. Ὅθεν οὐδεμία ἀμφιβολία κατὰ γε τὴν σὴν λογικὴν ὅτι ἡ ἀρχικὴ ῥίζα τοῦ λέν εἶναι τὸ λέ. Ἐγὼ νῦν τὴν ἀληθειαν προσδοκῶ πολλά πράγματα παρὰ σοῦ. Ἀτὰρ ἐπὶ τοῦ παρόντος συγχώρει πρῶτον τὸ σμικρὸν τοῦτο ἐρωτημάτιον. Ποθεν ἐξεμετάλευσας τὰ χρυσᾷ ἐκεῖνα ἐτυμολογήματα ἵνα φωτισθῶμεν καὶ ἡμεῖς; Σὺ, ὦ φωτοδόλε φιλόλογε, ἀποκαλὼν ἡμᾶς ἀγραμμάτους καὶ ἀλόγους ῥητῶς ὡς ἀσπαζομένους τὴν ἐναντίαν γνώμην, ἴσως οὔτε κατεδέχθης νὰ ἐνθυμηθῇς καὶ τίνας ἄλλους μεθ' ἡμῶν τοιούτους ἀποκαλεῖς, ὧν τὰ ὀνόματα νῦν τὸ πρῶτον ἀκούσας καὶ ἴχνος αἰδοῦς ἐὰν ἔχῃς καὶ ψεκᾷδα συναισθήσεως ἠθικῆς αἰσχυρῆς ἐξάπαντος, τοιαῦτα νεανειωσάμενος. Εἴπομεν οὖν ὀλίγα τινὰ περὶ τῶν ἄρτι ῥηθειςῶν λέξεων· ἀλλ' ὡς ἐν παρόδῳ εἰρήσθω ὅτι καὶ τὰ παῖδια μευιδιάσουσιν ἀκούσαντα ὅτι θαυμαστός τις φιλόλογος ἐξέλαβε τὸ ΔΩ ὡς ῥίζαν προτότυπον, ἐξ ἧς εἴτα ἐσχηματίσθη τὸ δῶμα! Ἀλλὰ νὰ μὴ ἀκούσης ποτέ ὅτι τὸ δῶμα εἶναι ῥηματικὸν παράγωγον ἐκ τοῦ δεδόμηται, οὔτινος ἀρχικὴ ῥίζα εἶναι τὸ ΔΕΜ, δέμω;

Ἀλλ' ὅπως μὴ ἀποκναίσωμεν τὸν εἰδῆμενα ἀναγνώστην, παρατιθέντες ἐνταῦθα αὐτολεξεῖ τὰς μαρτυρίας, λέγομεν συντομίας χάριν ὅτι ὁ Ἀπολλώνιος εἰς, ὁ Πλούχιος δύο, ὁ Σουίδας τρεῖς (ἀριθμεῖ, φίλε ἀνώνυμε), ὁ Εὐστάθιος τέσσαρες, ὁ Εἰρήκος Σιέρανος (κατὰ τὰς ἐκδόσεις τοῦ Λονδίνου καὶ τῶν Παρισίων) πέντε, ὁ Δάμμιος ἑξ, ὁ Πασσόδιος ἑπτὰ καὶ λοιποὶ, πάντες ὁμοφώνως λέγουσιν ὅτι τὸ κρή, καὶ λῖς, καὶ δῶ κατ' ἀπακοπὴν ἐγένοντο, ἀπαράλλακτα ὅπως εἶπεν ὁ Χαντσερῆς, ὅν ἡ λογιότης σου ὑπεροπτικῶς μάλα ἠλεγξας ὡς ἀγνοοῦντα καὶ γραμματικὴν καὶ λογικὴν. Καὶ κατὰ χάριν λέγομεν σοὶ καὶ τὰδε· ὅτι τοῦ λῖς τὸ μὲν ε εἶναι ληκτικὸν ἢ δὲ ἀρχικὴ ῥίζα εἶναι τὸ λῖτ (γλιτ)· ἐκ τοῦ λῖτ ἐγένετο τὸ λῖτ-δ-ς = λῖτος· τὸ δὲ λῖσσος, ὡ ἀνώνυμε, δὲν ἐγένετο ἐκ τοῦ λῖς κατὰ προσθήκην τῆς κατὰλῆξος σος, ση, σον· διότι τοῦτο μόνον κατὰ τὴν σὴν λογικὴν καὶ γραμματικὴν δύναται νὰ συμβῇ· ἀλλὰ πιθανώτατα ἐγένετο ἐκ τοῦ λῖτ-ja-ς λῖσσος, ὡς λίσπος ἀντὶ τοῦ λῖτ-fo-ς ἐκ τῆς αὐτῆς ῥίζης καὶ λίσπος = λῖτος καὶ λίστρον· λατινιστὶ glit-tus καὶ glis (οὗ ῥίζα glit) = *Humus tenax*· λιταυιστὶ glittu-s = γλίσχρος. Ἴδε ἐτυμολογικὸν Κουρτίου ἐν οἰκειῷ τόπῳ.

Εἰάν σοι εἰπῶ ὅτι καὶ ὁ Στράβων (II, σ. 364) κατ' ἀπακοπὴν λέγει τὰς λέξεις ἐκεῖνας ὅτι ἐγένοντο, ἴσως ἐνοχλήσει σε τὸ τετριμμένον τοῦτο ὄνομα.

Εἰάν ὁμως ἐρωτήσω σε ἤκουσάς ποτε τὸ ὄνομα

Ἀριστοτέλης; φαίνεται μοι ὡς εἰ ἤκουόν σε λέγοντα· — Εὐρήμει, ὦ ἄνθρωπε, ἐρωτᾷς εἰ ἤκουσα τὸ ὄνομα Ἀριστοτέλους τοῦ φιλοσόφου; — Συγχώρει, φίλε, ἐρωτῶ καὶ πάλιν ἤκουσας ὅτι ὁ Ἀριστοτέλης ἔγραψε καὶ περὶ ποιητικῆς; ὡς εἰ ἤκουόν σε δὲ αὖθις λέγοντα· — Οὐ μόνον ἐξεπίσταμαι ὅτι περὶ ποιητικῆς ἔγραψεν, ἀλλὰ καὶ ὅσα ὑπὸ πάντων τῶν σοφῶν κατὰ πάντας τοὺς αἰῶνας μέχρι τοῦ παρόντος ἔτους καὶ τῆς παρούσης ἡμέρας περὶ τῆς ποιητικῆς τοῦ Ἀριστοτέλους συναγράφησαν. — Ἀλλὰ, φίλε, δὲν ἐρωτῶ τοῦτο· παῦσον πρὸς Θεοῦ τὴν ἀπέραντον ὀνοματολογίαν· διότι οἱ βιβλιοπῶλαι γινώσκουσιν αὐτὴν κάλλιον· μὴ μοι λέγε τὰ περὶ τὸ πρᾶγμα, ἀλλ' αὐτὸ τὸ πρᾶγμα· εἶδες ποτέ σὺ αὐτὸς ἰδίῳς ὀφθαλμοῖς τὴν ποιητικὴν τοῦ Ἀριστοτέλους; Τὰδε λέγει Ἀριστοτέλης ὁ πατήρ τῆς Λογικῆς, ὡ ἡδίστα ἀνώνυμε, ἐν κ.α. κεφ. τῆς ποιητικῆς [τῆς Βερολ. ἐκδ. σ. 1438 α. εὐθὺς ἐν ἀρχῇ]· α. Ἐπεκτεταμένον δ' ἐστὶν ἢ ἀφρημένον τὸ μὲν, ἐὰν φωνήεντι μακροτέρῳ καχρημένον ἢ τοῦ οἰκείου ἢ συλλαβῇ ἐμβεδλημένη, τὸ δ' ἐὰν ἀφρημένον τι ἢ αὐτοῦ, ἐπεκτεταμένον μὲν οἷον τὸ πόλεως πόληρος καὶ τὸ Πηλεΐδου Πηληϊάδεω, ἀφρημένον δὲ οἷον τὸ Κρή καὶ τὸ Δῶ καὶ α. μία γίνεται ἀμφοτέρων ὁψ. v — Ἦκουσας οὖν τί λέγει καὶ αὐτὸς ὁ Ἀριστοτέλης; Ἦ ἔχεις ἄρα τολμῆν νὰ διίσχυρισθῇς ἐπὶ πλέον τὸ γνωμάτευμά σου; ἀλλ' ἴσως καὶ σὺ αὐτὸς λυπεῖσαι εἰπὼν ἐκεῖνα. Χρυσᾷ ἄρα τὰ τοῦ Ἱπποκράτους λόγια περὶ ἱατρικῆς τέχνης καὶ ἐνταῦθα καλῶς ἀρμόζοντα. α. Ἡ δὲ ἀπειρή κακὸς θησαυρὸς καὶ κακὸν κειμήλιον τοῖσιν ἔχουσιν αὐτήν καὶ ὄναρ καὶ ὕπαρ, εὐθυμίας τε καὶ εὐφροσύνης ἄμειρος, δειλίας τε καὶ θρασυότητος τιθήνη· δειλίη μὲν γὰρ ἀδυναμίην σημαίνει, θρασυότης δὲ ἀτεχνίην, v καὶ καθόλου εἰπεῖν ἀμαθίην.

Παραλάβωμεν δὲ καὶ ἄλλο σοφὸν γνωμάτευμα τῆς ὀλιγοστίχου σου διατριβῆς· ἐπειδὴ σοὶ λέγω εὐκρινῶς ὅτι οὐδέποτε ἐτυχέ μοι μέχρι τοῦ νῦν νὰ ἀναγνώσω διατριβὴν, ἥτις νὰ ἐλέγχῃ ἐν ἐκάστῳ στίχῳ οὕτω πιστῶς καὶ ζωηρῶς τὴν τε πολυμάθειαν καὶ τὸ ἦθος καὶ τὴν ψυχικὴν διάθεσιν τοῦ γράψαντος ὡς ἡ σὴ. Ἀναλαμβάνων ὕψος καθήκοντος, διδάσκεις τὸν ἀδελφόν μου ὅτι οἱ ἀρχαῖοι α. οὐδέποτε ἔλεγον θ' ὄπλον κατ' ἐκθλιψιν ἀλλὰ μόνον κατὰ κρᾶσιν θ' οὐπλον. v. Ἰατταται τῆς γραμματικῆς αὐστηρότητος! Ἀλλ' ὁμως ἡ καθομιλουμένη γλῶσσα λέγει τὸνομα· καὶ ὁ μακαρίτης Κοραῆς, οὔτινος τὸν μακαρονισμόν σὺ ἐπάφλασας τῇ γλώσσῃ, λέγει τὸνομα πολλάκις μὲν, ἀλλὰ νομίζω ὅτι δὲν ἀπατᾷ με ἡ μνήμη ἂν παραπέμψω σε εἰς τὰ προλεγόμενα ἢ τοῦ τρίτου ἢ τοῦ τετάρτου τόμου τῶν παραλλήλων βίων τοῦ Πλουτάρχου. Λοιπὸν καὶ ὁ ἀδελφός μου, συνειθισμένος εἰς ταύτην τὴν ἐκθλιψιν εἶπε θ' ὄπλον. Ἀλλὰ σὺ ὁμως ὁ διδάσκαλος τῆς γραμματικῆς ἐν τῷ αὐτῷ τόπῳ, ὃν ἐπανορθαῖς τὸν Χαντσερῆν καὶ παραπέμπεις εἰς τὰ σχολεῖα, λέγεις ἐκθλιψιν καὶ κρᾶσιν, ἀπερ οὐδ' εἶχε ποτε καιρὸν, ὡς φαίνεται, νὰ ἐννοήσῃς. Διότι

ἄμα λέγων ὅτι οἱ ἀρχαῖοι μόνον κατὰ κράσιν ἐλεγχοῦν θαυπλον, εὐθύς ἐπάγεις καὶ ἄλλα ὅμοια παραδείγματα οἷον τούναντιον, θαυμάτιον. Δὲν μὰς λέγεις, σοφὲ γραμματικῆ, ποῦ εὗρες τὸ θαυμάτιον; Ἰοῦ εὗρέθη τὸ υ εἰς τὸ θαυμάτιον; ἐσκέφθης ἄρα ποτε τί ἐστὶ κράσις; δὲν σοὶ φαίνονται τὰ τοιαῦτα σανσκριτικά καὶ ἱερογλυφικά; Ἀλλ' (οἶσθα γάρ), ὦ σοφὲ γραμματικῆ, ὅτι εἰς τινὰ ἀμαρτήματα δύναται πολλάκις καὶ ὁ εἰδήμων νὰ περιπέσῃ· ἐπειδὴ τὸ ἀμαρτάνειν ἀνθρώπειον· ἄλλα δὲ τινὰ συμβαίνει καὶ ἐκ τῆς τυπογραφίας. Ἀλλὰ τοῦτο τὸ ἀμάρτημα, τὸ κατάρκτον θαυμάτιον εἶναι χαρακτηριστικώτατον· ἐπειδὴ καὶ παῖδιά τοῦ σχολείου, ἀλλ' αὐτόχρημα τὰ πενταετῇ τεκνία ψελλίζουσι τὸ ἐν πάσαις ταῖς γραμματικαῖς σεσημειωμένον θαυμάτιον· ἀλλ' ἐνταῦθα θέλω νὰ ἀπολογηθῶ καὶ ὑπὲρ τοῦ τυπογραφείου τοῦ κυρίου Ἀντωνιάδου· οὔτε τυπογραφικὸν ἀμάρτημα δύναται ποτε νὰ ᾔνοι· διότι σὺ τὸ συνάπτεις μετ' ἄλλων παραδειγμάτων, παραπέμπων τὸν Χαντσερῆν εἰς τὰ σχολεῖα. Ἐντροπή, ἐντροπή, ὦ ἀνώνυμε, εἶναι καλλίστη ἀρετή. — Ἀλλὰ τὸ τοιοῦτον ἀμάρτημα εἶναι τοιαύτης φύσεως ὥστε χορηγεῖ ἡμῖν ἀφορμὴν λογικὴν νὰ ἀπολογηθῶμεν καὶ πάλιν ὑπὲρ τοῦ τυπογραφείου τοῦ κυρίου Ἀντωνιάδου. Διότι πλεόν δὲν πιστεύομεν νὰ ᾔνοι τυπογραφικὸν παράμα οὔτε τὸ ἐγκλησις, οὔτε τὸ ἀνακούφισις, οὔτε τὸ ὁ Κύριος Χαντσερῆς αὐτὸς *σαντῶ* κλ. Καὶ εἰ ᾔθελον νὰ ἐπικρίνω σε κατὰ τὰ γνωματεύματά σου, ἡδυνάμην νὰ σὲ ἐλέγξω ἐν τοῖς πλείστοις τῆς σοφῆς σου διατριβῆς ἀνωμαλιώτατον· λέγεις οὐχ ἦτορ καὶ εὐθύς μετὰ δύο στίχους λέγεις *προτάσσηται*, ἀλλὰ τὸ πρᾶγμα καταντᾷ ἀφόρητον. Λέγω δὲ σοὶ ἐν παρόδῳ ὅτι καὶ τὸ «*ἐπέπεσαν* εἰς τὴν Χάρυβδιν» εἶναι τῶν ἄπαξ εἰρημένων· μὴ ἄλλου ὑπὲρ τὰ ἐσκαμμένα, σοφὲ ἄνερ!

Ἔτι δὲ τὸ ἰδανικὸν τῆς κωμωδίας κατὰ τὴν φύσιν σου ἐν τῇ βαβυλωνίᾳ εὗρίσκων, διαβαβυλωνίζεις καὶ τάδε· «κατὰ πόσον ἐπέτυχεν ὁ κύριος Χαντσερῆς εἰς τὴν δημιουργίαν νέων λέξεων ἀρκεῖ πρὸς τὸ παρὸν νὰ ἀναφέρωμεν τὰ κρουσίφλογα καὶ τὰ ἐλασιόφροντα καὶ τὰ βροντησικέραυνα, τὰ ὅποια ὄντως εἶναι ἄξια διὰ τὸ στόμα τοῦ λογιωτάτου τῆς βαβυλωνίας.» Ἀλλή σοφία πάλιν ἐνταῦθα. Δορ τὸ ἐλασιόφροντα καὶ βροντησικέραυνος δὲν εἶναι λέξεις τοῦ Χαντσερῆ, λογιώτατε! Καὶ ἐντεῦθεν δῆλον πάλιν ὅποιαν γνῶσιν ἔχεις τῶν ποιητῶν καὶ τῆς μυθολογίας καὶ τῆς γλώσσης. Τὸ βροντησικέραυνος οὔτε ἡμεῖς ἐγκρίνομεν νὰ εἰσαχθῇ ὡς πολυφωνώτερον τοῦ προσήκοντος, ἀλλ' οὔτε «τὸ στόμιον τοῦ κανονίου» μᾶλλον ἀσπαζόμεθα· μάλιστα δὲ μᾶλλον ἀνεχόμεθα ὅταν ἐπὶ τὸ κωμικώτερον ἢ ἀπειλητικώτερον εἴπῃ τις «τὰ χάσματα τῶν βροντησικεραύνων χαίνουσι πρὸς τὴν πόλιν» ἢ «τὰ στόμια τῶν κανονίων βλέπουσι πρὸς τὴν πόλιν.» Διότι ὁ ὑποκορισμὸς οὗτος [σημαῖον ἐνίοτε ταπεινῆς φρονούντων] ἀρμόζει μᾶλλον κατὰ παρθένου τρυφερῆς λεγόμενος. — Ἀλλ' ἐλασμόνη-

σας ὅμως τὸ κυριώτερον ἐν ταῦτοις, ἦγουν ὅτι τὸ πόνημα τοῦ Χαντσερῆ εἶναι εἶδος λεξικοῦ, ὥστε οὐδ' ὅλως ἀμάρτημα λογίζομαι εἰ ἐκ περισσοῦ προσέθηκε καὶ ἄλλο συνώνυμον· μήπως οἱ λεξικογράφοι τῶν συνωνύμων ἀπαιτοῦσιν ἡμᾶς νὰ μεταχειριζώμεθ' ἀκαίρως πᾶν συνώνυμον; ἐρωτῶ σε ὅμως τοῦτο· τί κακὸν προῤῥένησεν ὁ Χαντσερῆς προσθεὶς ἐκ περισσοῦ τὴν λέξιν; Βορ τὸ κρουσίφλογον εἶναι λέξις τοῦ Χαντσερῆ, ἀλλὰ δὲν μὰς λέγεις τί σημαίνει ἡ τοσαύτη ὑπεροψία, μεθ' ἧς τινάσσεις εἰς τὸ μέσον τὴν λέξιν ὡς ὁμολογουμένως παναθλίαν; Τί κακὸν ἔχει τὸ κρουσίφλογον καὶ ποῦ κεῖται τὸ ἀμάρτημα; Τὸ κρουσίφλογον μάθε ὅτι εἶναι ἐπιθετὸν σύνθετον ἐκ ῥήματος καὶ ὀνόματος τριτοκλίτου, ὡς τὸ τρεψίγρως, φέρασπις, ῥίψασπις καὶ μυρία ἄλλα. Τὰ δὲ σύνθετα ἐπιθετα ἐκ ῥήματος καὶ τριτοκλίτου οὐσιαστικοῦ σχηματίζονται μὲν ὡς τριτοκλίτα ὅπως τὰ ἄνω δηλοῦσιν· ἀλλὰ σχηματίζονται καὶ εἰς ἰσ, ὡς φέρ' εἰπεῖν λειποτάχιος κτλ. ἔτι δὲ σχηματίζονται καὶ εἰς ος. ἴστε εἰ μὲν τὰ λειπόνους καὶ λειπόνους, φερώνυμος, ἔλανδρος (ἐλεῖν, ἀνὴρ), φεύγυδρος, φερεπτέρυγος εἶναι ὀρθά, εἶναι ὀρθὸν ἐπίσης καὶ τὸ κρουσίφλογος.

Εἰ μὴ ἀπιδιάζομεν καὶ ἐγὼ καὶ ὁ ἐπεικὴς ἀναγνώστης, ἡδυνάμην νὰ ἀναπτύξω τὴν λίαν περίεργον διάθεσιν τῆς ψυχῆς σου καὶ τὴν ἐπιτηδειότητα τῆς καλῆς σου τέχνης· ἀλλ' ἐπικαλοῦμαι καὶ πάλιν τὸν διαγνωστικὸν ἱατρὸν ἵνα ζωγραφίσῃ ἡμῖν τὸ νόσημα τοῦτο. Τάδε λέγει Ἰπποκράτης· «Εἰσὶ τινες οἱ τέχνην πεποίνονται τὸ τὰς τέχνας αἰσχροποιεῖν· ὡς μὲν αἰσονται, οὐ τοῦτο διαπρησσόμενοι, ὁ ἐγὼ λέγω, ἀλλ' ἱστορίας οἰκείας ἐπιδειξιν ποιούμενοι. Ἐμοὶ δὲ τὸ μὲν τι τῶν μὴ εὐρημένων εἰσεύρισκεν, ὅ,τι καὶ εὖρεθ' ἐκρέσσον ἢ ἀνεξεύρητον, ἐυνέσιος δοκέει ἐπιθύμημά τε καὶ ἔργον εἶναι· καὶ τὸ τὰ ἡμίεργα ἐς τέλος ἐξεργάζεσθαι ὡσαύτως. Τὸ δὲ λόγων οὐ καλῶν τέχνη τὰ τοῖς ἄλλοις εὐρημένα αἰσχροποιεῖν προθυμέσθαι, ἐπανορθοῦντα μὲν μηδὲν, διαβάλλοντα δὲ τὰ τῶν εἰδῶτων πρὸς τοὺς μὴ εἰδῶτας ἐξευρήματα, οὐκέτι δοκέει ἐυνέσιος ἐπιθύμημά τε καὶ ἔργον εἶναι, ἀλλὰ καταγγελίη μᾶλλον φύσις ἢ ἀτεχνίη· μόνον γὰρ τοῖσιν ἀτέχνουσι ἡ ἐργασία αὕτη ἀρμόζει, φιλοτιμουμένων μὲν, οὐδαμᾶ δὲ θυναμένων κακίης ὑπουργεῖν εἰς τὸ τὰ τοῦ πέλας ἔργα ἢ ὀρθά ἔόντα διαβάλλειν ἢ οὐκ ὀρθά μωμῆσθαι· ταῦς μὲν οὖν εἰς τὰς ἄλλας τέχνας τοῦτω τῷ τρόπῳ ἐμπίπτοντας, οἷσι μέλει τε καὶ ἐν οἷς μέλει οἱ δυνάμενοι κωλύοντων.»

Ἀλλὰ σὺ, ὦ δαιμόνιε ἄνερ, περὶ πλήσιος εἰ τὴν φύσιν τῷ Πρωτεῖ ἐκείνῳ ἄλλοτ' ἄλλο εἶδος ἐξελάσων· μέχρι τοῦδε εἶδομέν σε εἶδος φιλόλογον λαβόντα, νῦν δὲ βλέπομέν σε καὶ εἶδος στρατιωτικοῦ ἐνδυνάμενον. Ἀρχόμενοι δὲ τῆς σοφῆς σου πραγματείας ἐφθέγγω (καὶ μετ' εἰσαγωγικῶν σημείων) τὸ «σύμμικτον εἶδος κήποφώλιον τέρας», τέρας εἶναι ὡς φαίνεται ἡ σὴ διόρθωσις, ἀλλ' εἶναι πολὺ δυνατὸν, ἱκανὸν δὲ ὅπως ὁ Εὐριπίδης εἴπε «σύμμικτον εἶδος κήποφώλιον βρέφος γεγονέναι

καὶ ταύρου μεμῖχθαι καὶ βροτοῦ διπλῇ φύσει. ὁ Μινώταυρος περὶ οὗ ἐνταῦθα πρόκειται ὡς καὶ τὸ τραγέλαφος καὶ τὰ παραπλήσια ὑπάρχον μόνον κατὰ φαντασίαν, ἔργῳ ὅμως οὔτε ταῦρος ἦν ὁ Μινώταυρος αὐτὸς οὔτε βροτὸς, ὡσαύτως τὸ τραγέλαφος καὶ τὰ ὅμοια. Οὐ μὲν καὶ σὺ κατὰ ποιητικὴν φαντασίαν οἰολόγῃς εἶσαι νομίζω ὅτι ἤδη καταδείχθη· ὅτι δὲ καὶ στρατιωτικὸς πάλιν κατὰ φαντασίαν μόνον εἶσαι, πρόδηλον· διότι συγγείεις τὰ στρατιωτικὰ παραγγέλματα καὶ ἐκλαμβάνεις ἀλλ' ἀντ' ἄλλων, ὅπερ οὐδενὶ στρατιώτῃ ἀπλῶς ἐνδέχεται ποτε νὰ συμβῇ· ἀ καὶ τοῦτο εἶναι καὶ ὀχληρὸν συνάμα καὶ περιττὸν ὅτι τῷ ὄντι νὰ καταδείξωμεν.

Ἀλλὰ νομίζω καλὴν νὰ ἀποκριθῶ σοι εἰς τὰ σοφὸν σου ἐρώτημα, ὅπερ οὕτως ἐρωτᾷς· α Ἐρωτῶμεν λοιπὸν (συμπερασματικόν!) εἰς ποῖον κανόνα ἀνάγεται τὸ πλευράξ· πλὸν καὶ τὸ σχές· πλὸν καὶ τὸ πρὸ στέρνων· πλὸν καὶ τὸ βάδην χῶρ, καὶ τόσα ἄλλα ὄντως κακὸν καὶ κακὸν καὶ βαρβαροσχημάτιστα; ὅ

Ἐάν τὸ πλευράξ φανέν σοι σαρκαριστικόν, ἐρωτᾷς κατὰ τῖνα κανόνα τῆς γραμματικῆς ἐσχηματίσθῃ, ἀποκρινόμενά σοι, καθ' ὅν καὶ τὸ γνῶξ, πῦξ, ὁδᾶξ καὶ πολλὰ ἄλλα· καὶ τελευταῖον τὸ πλευράξ δὲν εἶναι λέξις τοῦ Χαντσερῆ ἀλλ' ἀρχαία. Ἰστέ ὅλα τὰ ἐπίθετα ἅπερ ἀναπυργοῖς ψέγουσι λίαν ἀναρμόστως τὴν ἀποκοπὴν φωνήεντος πρὸ συμφώνου καὶ τελικῆς διφθόγγου ἐν τῷ τέλει τῆς περιόδου. Οὔτε ὁ Χαντσερῆς οὔτε τις ἄλλος ὅπως οὖν εὐμουσος συγχωρεῖ τὴν ἀποκοπὴν τοῦ ἀρχικοῦ φωνήεντος τῆς ἐπομένης λέξεως πρὸ συμφώνου ληκτικοῦ τῆς ἡγουμένης, ὡς περὶ ἡ κοινὴ γλῶσσα τοῦτο πλειστάκις, ὡς γνωστὸν, ποιεῖ. Οὐδ' αὖ τὰς μακρὰς διφθόγγους ἀδιακρίτως ἀποκόπτει ὁ τὴν γλῶσσαν εἰδώς, πλὴν τινῶν τῶν νῦν ποιητῶν διὰ τὸ χαῖνον τοῦ ῥυθμοῦ, ὅπερ ἴσως δύνανται νὰ δικαιολογήσωσι καὶ οὐκ ἀλόγως, προφερόμενοι τὰς γνωστὰς τοῦ Ὁμήρου συνεκφωνήσεις ὑπὸ τῶν γραμματικῶν καλουμένας. Ἀλλ' ἐνταῦθα οὔτε περὶ λόγου πεζοῦ πρόκειται οὔτε περὶ ἐμμέτρου, ἀλλὰ περὶ στρατιωτικῶν παραγγελλμάτων ἀπλῶς, ὡς χρηστὴ ἀνώνυμος, ὅστις γινώσκεις οὕτω τὰ πράγματα νὰ διαβάλλῃς. Ἐκαστον στρατιωτικὸν παράγγελμα σύγκειται ἐκ δύο μερῶν· τὸ μὲν πρῶτον παραγγέλλει τὴν ἐννοίαν, τὸ δὲ δεῦτερον παρακελεύει τὴν ἐκτέλεσιν· γνωστὸν τοῖς πᾶσιν ὅτι τὸ τελευταῖον ὡς ἐν πάσιν ταῖς ἄλλαις γλώσσαις ἀνάγκη πᾶσα (ἴσως δι' ἀκουστικούς λόγους) νὰ ᾖ μονοσύλλαβον· πάντα τὰ ἄλλα ἔθνη συγχωροῦσιν ἐν τοῖς στρατιωτικοῖς παραγγέλμασι συγκοπὰς τινάς, ἄλλως ἀσυγχωρήτους· πάντα λέγω ἀνεξαιρέτως, καὶ τοὶ Περικλέους καὶ Ἀλεξάνδρου τοῦ μεγάλου (ὡς σὺ πιθανὸν ἐκ πείρας τινὸς δαιμονίας ἀποφαίνεται) μὴ συγχωρούντων τὸ τοιοῦτον. Καὶ τὰ παρ' ἡμῖν μέχρι τοῦδε στρατιωτικὰ παραγγέλματα ἔχουσι τὰς τοιαύτας συγκοπὰς· οἷον τὸ α φέρτ' ἄρμ. ὅ Πῶς λοιπὸν σὺ, ὦ εὐμουσε, δὲν ἐξήλεγξας τὸ τοιοῦτον; πρῶτον φέρτε συγκεκομμένον οὐδέποτε οἱ Ἕλληνες ἔλεγον,

ἀλλὰ μόνον οἱ Ῥωμαῖοι κατ' ἀριθμὸν ξενικόν· ὅθεν κατὰ τὴν σὴν λογικὴν ἔπρεπε νὰ λέγηται φέρετε, ἀλλ' ἐκθλιβέντος τοῦ ε' ψιλοῦ κατὰ τὸν κανόνα, ἔπρεπε τὸ τ νὰ τραπῇ εἰς θ πρὸ τοῦ θασίους φωνήεντος τῆς ἐπομένης λέξεως ἄρμ', ὅπερ ἀνεῖ λόγου ὡσαύτως τὸ ληκτικὸν α συνέκοψεν, ὥστε ἔπρεπε νὰ λέγηται κατὰ τὰς ἐπικρίσεις σου φέρεθ' ἄρμα καὶ μᾶλλον ἄρματα. Ἰδοὺ, λογιώτατε, τί κατώρθωσας, καὶ πρὸς τοῖς ἄλλοις τὸ ἄρμα εἶναι ξενικόν· καὶ πρέπει πλέον νὰ ἐννοήσῃς πᾶς τις ὅτι τῶν ἀδυνάτων ἀδύνατον ἢ ἑλληνικὴ γλῶσσα νὰ δεχθῇ ποτε ξενικὰς λέξεις· ἀδύνατον! Ἐάν δὲ ἡ λογιστικὴ σου θέλῃς τὰ τοιαῦτα νὰ γράφωμεν καὶ ξενικῶς καὶ τὸ μὲν πρῶτον μέρος νὰ ᾖ ἑλληνικόν, τὸ δὲ δεῦτερον νὰ ᾖ α Hall' καὶ arme καὶ marche, σὲ παρακαλῶ καὶ ἐγὼ καὶ πέποιθα καὶ πᾶς ἄλλος γνήσιος Ἕλλην, τὴν τοιαύτην γλῶσσαν κλεισθεὶς ἐν τῇ οἰκίᾳ σου νὰ διδάσκῃς τοὺς οἰκείους σου, τοῖς Ἕλλησιν ὅμως εἶναι πάντῃ περιττὸν νὰ συμβουλεύῃς τὰ τοιαῦτα.

Μάθε λοιπὸν ὅτι τὸ πλευράξ πλὸν καὶ πᾶξ ἐν συνεχείᾳ λόγου ἢ ἐντινὶ συναναστροφῇ κακοδοῦλως λεγόμενα, δῆλον ὅτι ὡς καὶ πᾶν ἄλλο ἀκαιρον καὶ ἄστοπον, ὡς πιστολίου κράτος ἐν ξενῶνι καὶ αἰθούσῃ, εἶναι βαρύνον καὶ γελοῖα φαινόμενα· ἀλλ' ἐν οἰκίᾳ τόπῳ ἐν χρήσει ὄντα εἶναι ἴσως κάλλιστα καὶ εὐφρονότατα παραγγέλματα.

Ταῦτά σοι νομίζω ἐπὶ τοῦ παρόντος ἱκανά καὶ καθ' ὅσον μάλιστα ἤκουσα ὅτι καὶ ἄλλοι ἐγραψάν τινα ἅπερ ἤρεῖς ἐν Βερολίῳ οὐκέτι ἀνέγνωμεν.

Ὅσον δὲ περὶ τῆς ψυχικῆς σου διαθέσεως, ἦν προσπαθεῖς νὰ καλλύνῃς καὶ στολίσῃς δι' ὀνομάτων σεμνῶν τε καὶ καλῶν, καλὸν εἶναι νομίζω νὰ διδάξῃ ἡμᾶς ὁ ἐξαχὸς ιστοριογράφος τῶν παλαιῶν Ἑλλήνων, ὅς τοιαῦτά τινα ἐνυπολανθάνοντα πάθη μετὰ μεγίστης ἀγχινοίας καὶ πείρας πραγμάτων βαθείας περιγράφει. Ἄκουσον τοῦ Θουκυδίδου τὴν μεγαλοπρεπεστάτην ῥῆσιν ἣτις τὴν ἀλήθειαν ἐκφαίνει α τὴν εἰωθυῖαν ἀξίωσιν τῶν ὀνομάτων ἀντήλλαξαν τῇ δικαιοῦσι· τόλμα μὲν γὰρ ἀλόγιστος ἀνδρεία ἐνομήσθην, μέλλησις δὲ προμηθῆς δειλία εὐπροεπής, τὸ δὲ σώφρον τοῦ ἀνάνδρου πρόσχημα ὅ. Μὴ ἀπατῶ, ὦ ἀνώνυμε, μηδ' ἄλλους θέλει νὰ ἀπατήσῃς ὅτι ἡ ψυχικὴ σου διάθεσις εἶναι φιλοπατρία ἢ ζῆλος τῶν καλῶν ἐνθερμος. Πᾶς γενναῖος ἀνὴρ ἀναγνούς τὸν ἀκαιρον ψυχρὸν καὶ προσπαικτὸν ἐνθυσιασμόν σου, διείδεν ἐξ ἀπαντος τὸν εἰς τὴν ψυχὴν σου εἰσερπύσαντα καὶ ἐμφωλεύοντα φθονίσκον· ἀλλὰ συνάμα εἶναι καὶ κατ' ἄλλον λόγον λυπηρὸν, ὅτι οὔτε τὸ κακὸν κἂν δύνασαι μετὰ τινος νοῦ καὶ ἀγχινοίας νὰ θηράσῃς· ἀλλ' ἐλέγχεται εὐθύς ὡς εἰς τῶν πολλῶν ἐκείνων, περὶ ὧν ὁ θεῖος Πλάτων ἐξέφρασεν ἀγανάκτησιν τινα, παράξενον ἴσως τὸ πρῶτον φαινομένην, ἀλλὰ μεγάλην μεγάλην ἐννοίαν ἔχουσαν. Σω. α Εἰ γὰρ ὤφελον, ὦ Κρίτων, οἰοίτ' εἶναι οἱ πολλοὶ τὰ μέγιστα κακὰ ἐξεργάζεσθαι, ἵνα οἰοίτ' ἦσαν αὐ καὶ ἀγαθὰ τὰ μέγιστα· καὶ καλῶς ἂν εἶχε. Νῦν δὲ οὐδέτερα οἰοῖται οὔτε

γὰρ φρόνιμον οὔτε ἄφρονα δύνατοί ποιεῖσαι· ποιοῦσι δὲ ὅ,τι ἂν τύχῃσιν. Ποιοῦντες δὲ ὅ,τι ἂν τύχῃσιν, ἐμφαίνουσι τὴν οἰκίαν ἐκάστοτε κακίαν, ἥτις ὡς κύμα ὑπὸ τοῦ τυχόντος ἀνέμου ὠθουμένη κατακλύζει τὸν ὀλίγον νοῦν αὐτῶν.

Ὁ λόγος εἰκὼν τῆς ψυχῆς, φίλε ἀνώνυμε, νομίζω δὲ καὶ τῆς ἀγωγῆς· ἐστὶ καὶ ἄλλο γένος τῶν πολλῶν ἀνθρώπων, πάντα ὁμοίως μωμεύοντες, οὓς ἀποκαλοῦμεν μωμητάς· τούτων ἡ μὲν ψυχὴ μικκύλη, ὁ δὲ θυμὸς θεραπίτεος καὶ τὸ ἔργον ὅσον ταπεινόν, τόσον καὶ εὐχερές. Πᾶν ἔργον δύναται ὁ μῶμος νὰ μωκίσῃ καὶ τὸ τελειότατον· γέλωτοποιός τις, φέρ' εἰπεῖν, δύναται νὰ κινήσῃ γέλωτα καὶ τὴν θυμασιωτέραν τραγωδίαν ἀπαγγέλλων, φθάνει μόνον νὰ ἀλλάξῃ τὴν φωνὴν ἐπὶ τὸ γελαιότερον· ὅταν ὁμοῦ τὸ τοιοῦτον ὑπαγορεύηται ὑπ' ἄλλου τινός αἰσθημάτων, τότε πείσθητι ὅτι πᾶς ἐπισεικὴς ἀνὴρ εὐχεταὶ νὰ ἴδῃ τὸν Ὀδυσσεῖα σκῆπτρον ἐν χερσὶν ἔχοντα.

Ἐν τῷ διθυραμβικῷ σου ἐπιλόγῳ λαμβάνεις, ὦ θαυμάσιε Πρωτεύ, τὸ τελευταῖον εἶδος καὶ ὥσπερ τις τεχνικὸς ἀνὴρ, ἐφύλαξας εἰς τὸ τέλος τὸ γεραρώτερον ἐνδυμα τῆς φώκης. Διότι ὡς ῥήτωρ ἐνταῦθα φιλόπατρις, ὡς ἐπιστήμων καθηγούμενος παντὸς τοῦ ἔθνους καὶ ἅμα οὐκέτι ὡς στρατιωτικὸς ἀπλοῦς ἀλλ' ὡς περ τις ἀπόμαχος στρατηγός, ἐπιμεμφόμενος ἡμῖν ἀνανδρίαν, δειλίαν, καὶ ἀκηδίαν αὐτὴν τὴν τύχην τοῦ ἐλληνικοῦ ἔθνους καθ' ἅπασαν τὴν Ἀνατολὴν ὡς ὀλοφυρόμενος ἐφώναξας, πανσλαβισμοὺς ἀνεβόησας, Βυζάντια ἐβροντολόγησας, χίλια μύρια πράγματα ἀνέμιξας! Πότε, ὦ γενναῖε στρατηγέ, ὥσπερ τις ἀρειμάνιος γίγας τὴν τῆς ἐλευθερώσεως τῶν ὁμογενῶν ἀδελφῶν σημαίαν ἀνέλαβες, καὶ ἱεροπρεπῶς διὰ τῶν ὁδῶν τῶν Ἀθηνῶν ὁδεύων, εἶδες τὸν Χαντσερὴν κεκυφότα ὑπὸ μάλης φλυακογραφικᾶς ἐρημερίδας φέροντα, τὸ γοργόν σου ὄμμα ὑπὸ τρόμου φεύγοντα καὶ εἰς τι σακχαροπλαστεῖον ὑποδύντα; Μήπως προσεκάλεσας αὐτὸν εἰς ἐκστρατείας καὶ αὐτὸς ἐκρύβη μεταξὺ τῶν πισστηρίων καὶ μελανωτηρίων σμικροραδισουργῶν; Σὺ λυποῦμαι, ὦ θαυμάσιε στρατηγέ, ὑπέρμαχε τῆς ἐλευθερίας γενναῖε. Ναί, ὦ ἀπόμαχε στρατηγέ, σὺ λυποῦμαι, πιστεύσόν με εἰλικρινῶς ὅτι σὺ οἰκτεῖρω!

ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ ΧΑΝΤΣΕΡΗΣ.

Ί. Γ. Κρίνω εὐλογον νὰ σημειώσω καὶ τὰ ἐξῆς· Ὁ κύριος ἀνώνυμος ὡς ἐν παρόδῳ εἶπε· αὐτοὶ προτιθέμενοι δι' ἰδιαιτέρας πραγματείας νὰ παρακολουθήσωμεν κατὰ βῆμα τὸν κύριον Χαντσερὴν, εἰ καὶ τοῦτο εἶναι ὀχληρὸν συνάμα καὶ περιττόν, ὅπως καταδείξωμεν τὸ ἐν πολλοῖς ἐσφαλμένον τῶν κρίσεών του καὶ τὸ ἐν πᾶσι πλημμελὲς τοῦ ἰδιοῤῥύθμου συστήματός του ὡς κ.τ.ε. κ.τ.ε. Μόνος ὁ κύριος ἀνώνυμος ἠδύνατο ἀπὸ ταιαύτης παρασκευῆς ὁρμώμενος, ἢν ἄνω εἰδείχαμεν, νὰ ὁμιλῇ κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον. Ἡμεῖς ὁμοῦ ἀμφιδάλλομεν εἰποτέ τινα πραγματείαν γράψῃ, ἐκλαμβάνομεν δὲ τὴν ὑπόθεσιν ὡς μέρος ἀποτελοῦσαν τῆς καλῆς αὐτοῦ τέχνης.

ἀμφιδάλλομεν δὲ καὶ πολλῷ μᾶλλον εἶποτε γνωστοποιήσῃ τὸ ὄνομα αὐτοῦ. Ἀλλὰ καὶ ἂν ἀμφοτέρω πράξῃ ὡς μὴ ἐστερημένος θάρρους καὶ τόλμης, μὴδὲ ζήλου ἐνθέρμου, οἷος εἰδείχθη, καὶ ἐὰν ἀρχίσῃ καὶ φράσεις χαριτοδύτους, οἷων βρῖθι ἡ πρώτη ἐκείνη ἐπικρίσις, ἢν προήγγειλεν ἵνα σώσῃ τὸ ἔθνος, λέγομεν αὐτῷ ἐκ προαιτίων καὶ ἅπαξ διὰ παντός ὅτι ἀπαντήσωμεν πρὸς τοιαῦτα διὰ παντελοῦς σιγῆς, ἢς τὴν εὐγλωττίαν, ἐὰν αὐτὸς μὴ νοήσῃ, πεποιθήμεν ὅτι πᾶς ὁ ἀναγνούς τὰ μέχρη τοῦδε κάλλιστα νοήσῃ. Εὐνομίσαμεν ὡς καθήκον νὰ καταδείξωμεν τοὺς λόγους τοῦ κυρίου ἀρθογράφου εἰτινος μαθήσεως καὶ νοημοσύνης εὐμοιροῦσι καὶ εἰ δυνατόν νὰ περιστείλωμεν τὸ τοιοῦτον εἶδος τῆς ἐπικρίσεως, ὅπερ νομίζομεν καὶ πιστεύομεν ἐνδομύχως ὡς λίαν βλαβερὸν καὶ μάλιστα ἐν Ἑλλάδι. Ἐτι δὲ λέγομεν ὅτι οὐδαμοῦ τοιαῦτα ἀνώνυμοι ἐπικρίσεις γράφονται· καὶ πιστεύομεν ὅτι οὐ τολμήσῃ καὶ ὁ ἀνώνυμος νὰ προφέρηται ὡς παράδειγμα οὔτε τὴν Γερμανίαν οὔτε τὴν Γαλλίαν οὔτε ἄλλο πεπολισμένον ἔθνος· διότι καὶ ἐὰν αἱ ἐπιστημονικαὶ τῷ ἄντι καὶ καλὸν τι προτιθέμεναι ἐπικρίσεις παρὰ Γερμανοῖς, Γάλλοις καὶ λοιποῖς δὲν ἔχωσι τὰ ὀνόματα τῶν ἐπικριτῶν ὀλόγραφα, ἀλλὰ πρῶτον μὲν τῶν κριτικῶν συγγραμμάτων τοὺς συντάκτας γινώσκει ὅλος ὁ κόσμος, καὶ δεύτερον ὁ ἐπικριτὴς γράφει ἐκάστατε τὸ ἀρχικὸν γράμμα ἢ σημεῖόν τι δηλωτικὸν τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ πρὸς γνῶσιν τοῦ κοινού. Ἐπειδὴ δὲ ἡμεῖς τοιούτων περιοδικῶν συγγραμμάτων ἀμοιροῦμεν, διὰ τοῦτο ὁ καλὸν τι προτιθέμενος ἐπικριτὴς ὀφείλει ὡς πολίτης χρηστὸς νὰ γράφῃ ὀλόκληρον τὸ πραγματικὸν αὐτοῦ ὄνομα· διότι ὡς γνωστὸν παντὶ ἀνδρὶ ἐλευθερίου καὶ χρηστῆς ἀγωγῆς εὐμοιρήσαντι, ὁ μὲν ἀνώνυμος ἐπαινος εἶναι πάντοτε δειγμα ψυχῆς γενναίας, ἐξ ἐναντίας δὲ ὁ ἀνώνυμος ὕψος δειγμα ψυχῆς ταπεινῆς καὶ δουλορᾶς. Πέπειθα ἐνδομύχως ὅτι τὰ τοιαῦτα ἔχομεν καθῆκον ἐν Ἑλλάδι νὰ ἀναγνωρίσωμεν καὶ ἀκριδῶς νοήσωμεν. Ἦν μάλιστα σήμερον καιρὸς νὰ μὴ ἀρκῶσιν ἡμῖν τὰ περὶ τῶν τοιούτων γνωμικὰ παραγγέλματα τῶν πάλαι Ἑλλήνων, ὡς ἀτελέστερα ὄντα. Ἦν σήμερον λέγω καιρὸς νὰ βλέπωμεν πῶς κταρθῶνται τὰ καλὰ καὶ μεγάλα πράγματα ἐν τοῖς κύκλῳ ἡμῶν ἀκμαζοῦσιν ἔθνεσι· καὶ ἔχουσιν πλείστας χρυσᾶς ἐλπίδας ὅτι πολλοὶ ἐνόησαν πλέον ποῦ κεῖται τὸ θαῦμα τῆς μεγαλειότητος τῶν ἄλλων ἐθνῶν.

Μὴ φανῇ δὲ ἄτοπον καὶ ἄκαιρον τῷ ἐπισεικῇ ἀναγνώστῃ· διότι ἔχω λόγον τινά νὰ προσθέσω ὅτι ἐὰν ὁ κύριος ἀνώνυμος ἔχῃ ὀρεξίν νὰ ἐξασκήσῃ τὴν τέχνην αὐτοῦ, ἔχω καὶ ἐγὼ κατὰ νοῦν νὰ χορηγήσω αὐτῷ ἀφορμὴν· διότι ὅσον οὕτω τολμήσω νὰ ἐκδώσω ἐγχειρίδιον τῆς ἱστορίας τῆς παρ' Ἑλληνιστοφιλosophίας τοῦ Σουεγλέρου (Schwegler) ἐξελληνισμένον κατὰ τὰς πηγὰς καὶ ἐνιαχοῦ μεταβεβλημένον καὶ ἐπιυψημένον· καὶ ἐγχειρίδιον τῆς παρ' Ἑλλήσι τε καὶ Ῥωμαίοις μυθολογίας ὑπὸ Στόλλου, ὅπερ ὡσούτως κατὰ τὰς πηγὰς πρὸς ἱκανὴν ἔδην

έτων έξελλήνισα. Καί έπειδή δέν έχω κατά νοῦν άλλοτε οὐδέ μίαν ὥραν εἰς τοιαύτας ἀνταποκρίσεις νά κατατρέψω, λέγω ἅπαξ διὰ παντός ὅτι ἡ σιγή ἔσται ἡ προσφιλέσ μοι ἄμυνα· ὅχι ὅτι καί παρ' αὐτοῦ τοῦ ἀνωνύμου οὐδεμίαν ἐλπίζω βελτίωσιν, οὐδ' ὅτι νομίζω τά ἐμαυτοῦ ἀσθενῆ καί σμικρά ἔργα ὡς ἄτρωτα καί ὑπ' αὐτοῦ τοῦ ἀνωνύμου, εἰάν κάλλιον μελετήσῃ· ἀλλ' ὁρμώμενος ἐξ ἀρχῆς τινός ἦν ὠφέλιμον ἡγοῦμαι. Δον, ὅτι ἐν Ἑλλάδι ὅπου πρέπει εἰλικρινῶς νά ὁμολογήσωμεν ὅτι τῶν πάντων ἐλλείπομεν, ὀφείλομεν νά ἐμψυχώνωμεν καί τὸν σμικρόν τι φυλλάδιον συγγράφοντα· Βον, ὁ ἐπικριτής πρέπει νά ἀναλογίζεται καί τὰς παρ' ἡμῖν ὑπαρχούσας δυσκολίας· Γον, νά ἔχῃ πάντοτε ἐν διανοίᾳ τὸ γινῶθι σαυτόν· Δον, πᾶς ἐπικρίνων, ἵνα θεωρηθῇ ὡς σπουδαῖος ἀνὴρ, ὀφείλει πρὸ πάντων νά ἔχῃ παρεσκευασμένον τὸ κατ' αὐτόν βέλτιον ἵνα ἅμα ἐπικρίνων ὑποβάλλῃ καί τὴν βελτίωσιν τοῦ πράγματος· καί τοῦτο νομίζομεν ὅτι ἔπρεπε νά γίγνηται ἐν πᾶσιν, ἐν τε ἐπιστήμας καί ἐν πολιτικοῖς καί κυβερνητικοῖς πράγμασιν· ἄλλως αἱ κεναὶ ἐπικρίσεις καί πικραὶ κατακρίσεις εἶναι ἔργον ὀκνηρῶν καί παρηκμακότων ἀνθρώπων· Εον, νομίζω ταύτην τὴν πρόωρον παρ' ἡμῖν ἐπικρατοῦσαν ἐπίκρισιν τῶν πάντων ὡς βλαβερωτάτην καί τοῖς ὕστερον· διότι ὅταν πικρά καί πολεμικὴ κριτικὴ εἰσδύσῃ εἰς τοὺς περὶ τὰ γράμματα ἐνασχολουμένους, εἶναι γνωστὸν ὅτι φαρμακεύει καί μαρμαίνει πάντα τὰ φιλολογικὰ ἔργα, καί μάλιστα εἰάν τὸ ἔθνος ἦναι μεσημβρινόν. Πᾶς συγγραφεὺς δέν ἐργάζεται τότε μετὰ ζήλου ἀγνοῦ καί θυμηδίας, ἀλλ' ἔχει ἐνώπιον αὐτοῦ τὸ φάσμα τοῦ ἀντιπάλου ὅπερ ἐνσταλάζει ἐν τοῖς πονήμασιν αὐτοῦ πικρίαν καί πάντα τὰ κάκιστα ἐλαττώματα τὰ ἐκ τῆς πικρίας προσρχόμενα. Ἐπρεπε νά διδάξωσιν ἡμᾶς αἱ ἀντιλογίαι τῶν Ἀκαδημαϊκῶν πρὸς τοὺς Περιπατητικούς, καί πολλῶ μᾶλλον αἱ πικραὶ τῶν Στωϊκῶν πρὸς τοὺς Ἐπικουρικούς καί πλεῖστα ἄλλα παραδείγματα τῆς προτέρας ἡμῶν ἱστορίας. Ὅθεν, φίλε ἀνώνυμε, ἐξ ἀρχῆς ὁρμώμενος, διαανοῦμαι ποτὲ νά μὴ ἀπαντήσω σοι εἰς τὸ μέλλον· διότι εἰάν ἡμεῖς, φίλε, ἐνεκα πολλῶν αἰτίων βαιᾶ καί σμικρά παρᾶγωμεν, ὀφείλομεν τοῦλάχιστον νά μὴ καταφαρμακεύσωμεν τὰς δροσεράς καί ἀγνάς διανοίας τῶν νεωτέρων.

ΔΗΜ. ΧΑΝΤΣΕΡΗΣ,

ΣΥΡΙΑΚΑ.

(Συνέχ. *18ε φυλλάδ. 234, 235.)

—οοο—

Οἱ Δρούσοι.

Δέν εἶναι εὐχολον, τὸ κατ' ἐμὲ τοῦλάχιστον, νά μορφωθῇ ἰδέα ἀκριβοῦς περὶ Δρούσων. Πρῶτον ζήτημα παρουσιάζεται τὸ τῆς ἀρχῆς τῆς φυλῆς ταύ-

της, καί τὸ ζήτημα τοῦτο δέν μοι φαίνεται ἀκριβῶς καί θετικῶς λελυμένον, διότι ἀκριβεῖς καί θετικαὶ πληροφορίες σπανίως ἀπαντῶνται περὶ ἀνατολικῶν πραγμάτων, καί μάλιστα ἀναφερομένων εἰς τὰς σκοτεινάς ἐποχὰς τοῦ μεσαιῶνος. Τὰ περὶ τῆς ἀρχῆς ταύτης λεγόμενα δέν φαίνονται ἐν γένει λίαν εὐκρινῆ. Κατὰ τινάς συγγραφείς, οἱ Δρούσοι δέν εἶναι κρᾶμα διαφόρων φυλῶν τῆς Συρίας, συγκεντρωθεῖσάν κατὰ τὸν μεσαιῶνα ἐπὶ τῆς μεταξὺ Βηρυττοῦ καί Σιδῶνος σειρᾶς τοῦ Λιβάνου, ἀλλὰ φυλὴ πολλοὺς αἰῶνας πρὸ Χριστοῦ αὐτόσε οἰκοῦσα. Κατὰ τὴν γνώμην ταύτην οἱ Δρούσοι εἰσὶν ἀπόγονοι ἀρχαίας φυλῆς ἀναφερομένης παρὰ τῶν ἀρχαίων συγγραφέων ὑπὸ τὸ ὄνομα Ἰτουραῖοι, φυλῆς ἀρειμανίου, καί ἐπιτηδεύας περὶ τὴν χρῆσιν τοῦ τόξου. Ἡ γνώμη αὕτη θεμελιούται ἐπὶ τοῦ συλλογισμοῦ, ὅτι αἱ ἐπὶ τῶν μεγάλων ὁρέων οἰκοῦσαι φυλαὶ οὐδέποτε ἐξαλείφονται, εἰμὴ διὰ μεγάλων καί ἐπισήμων καταστροφῶν· ἐπειδὴ δὲ οὐδεμία τοιαύτη καταστροφὴ μνημονεύεται ἐν τῇ ἱστορίᾳ, ἔπεται ὅτι οἱ ἀρχαῖοι Ἰτουραῖοι δέν ἐξηλείφθησαν, καί ὅτι οἱ σημερινοὶ Δρούσοι εἰσὶν ἀπόγονοι ἐκείνων. Ὁ συλλογισμὸς οὗτος δέν μοι φαίνεται ἀρκούντως πειστικός, καί νομίζω ὅτι τὴν περὶ τῆς ἀρχαίας ταύτης τῶν Δρούσων καταγωγῆς γνώμην δέν δύναται τις ἱστορικῶς ν' ἀποδείξῃ. Βέβαιον ὁμῶς καί ἱστορικόν γεγονός εἶναι, ὅτι ὅτε οἱ Εὐρωπαῖοι ἔφθασαν τὸ πρῶτον ἐν Συρίᾳ ἐπὶ τῶν σταυροφοριῶν, εὗρον ἐν τῷ Λιβάνῳ φυλὴν, φέρουσαν τὸ ὄνομα *Друзи* ἢ *Турци*. Οἱ ἡμέτεροι ἐν Συρίᾳ παρεπιδημοῦντες ὁμογενεῖς ὀνομάζουσι καί σήμερον τοὺς Δρούσους *Турциδες*. Ὁ γνωστός γάλλος περιηγητῆς Βολνέυ φρονεῖ, ὅτι οἱ Δρούσοι εἰσὶ πρόφυγες Σύροι μωαμεθανοί, συγκεντρωθέντες ἐν τῷ Λιβάνῳ καί σχηματίσαντες εἶδος ἐθνότητος κατὰ τοὺς πρώτους αἰῶνας τοῦ μωαμεθισμού, ὅτε ἀνεπτύχθησιν πλεῖσται ἐν αὐτῷ αἵρέσεις, διωκόμεναι παρὰ τῶν ὀρθοδοξούντων μωαμεθανῶν, καί ζητοῦσαι ἄσυλον ἐπὶ τῶν ὁρέων.

Αἱ αἵρέσεις αὗται προέκυψαν κατ' ἀρχὰς μὲν ἐκ προσωπικῶν ἀντιζηλιῶν μεταξὺ τῶν διαδόχων τοῦ Μωάμεθ, καί κατόπιν ἐκ τοῦ πνεύματος τῆς ἐρεῦνης καί τῆς συζητήσεως, τὸ ὅποιον ἀνεπτύχθη παρὰ τοῖς Ἀραβί διὰ τῆς ἀναγνώσεως τῶν ἐλλήνων συγγραφέων. Ἡ θηικὴ καί πολιτικὴ ἀναρχία τῶν ὑπὸ τῶν Ἀράβων κατακτηθεῖσάν χωρῶν, ἐπιτεινομένη ὑπὸ τοῦ μωαμεθικοῦ φανατισμοῦ, ἐπέφερε τότε τὴν ἐμφάνισιν πολλῶν ἐκ τῶν παραδοξολογιῶν ἐκείνων, ὅσαι δυστυχῶς κατὰ καιροὺς ἐσύγχυσαν, ἐστρέβλασαν καί ἐξηυτέλισαν τὴν εὐγενεστάτην καί ὑψίστην τῆς ἀνθρωπότητος ἐννοίαν, τὴν θρησκευτικὴν. Τὸ τερατοδέστερον δὲ ἴσως μεταξὺ τῶν ἀλλοκότων τούτων θρησκευτικῶν δῆθεν συστημάτων, ὑπῆρξε τὸ τοῦ Πέρτου *Μοχαμμεδ-μπέν-Ἰσμαήλ*, ὅστις ἐλθὼν ἐκήρυξεν ἐν Αἰγύπτῳ περὶ τὰ τέλη τῆς 1' καί τὰς ἀρχὰς τῆς 1Α' ἐκατονταετηρίδος. Καί ὅμως αἱ ἰδέαι τοῦ Μοχαμμεδ ἐπέτυχον ἐν Συρίᾳ μᾶλλον ἢ αἱ τῶν ἄλλων αἱρεσιάρχων. Τοιαύτη ὑ-